

LA LLENGUA DE L'ENSENYAMENT A LES COMUNITATS AUTÒNOMES AMB LLENGUA PRÒPIA

Eva Pons

Professora titular de Dret Constitucional de la Universitat de Barcelona

Jaume Vernet

Catedràtic de Dret Constitucional de la Universitat Rovira i Virgili, i conseller del Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya

SUMARI: 1. Introducció. – 2. La llengua a l'ensenyament. 2.1. Antecedents. 2.2. Marc constitucional i internacional. 2.3. Marc competencial. – 3. Sistemes i models lingüístics educatius. 3.1. Diversitat i evolució. 3.2. Sistemes de conjunció lingüística. 3.2.1. Catalunya. 3.2.2. Illes Balears. 3.2.3. Galícia. 3.2.4. Aran. 3.3. Models de separació lingüística. 3.3.1. País Basc. 3.3.2. Navarra. 3.3.3. País Valencià. – 4. Consideracions finals. – 5. Sugeriments de lectura. – *Resum-Resumen-Abstract.*

1. Introducció

El tema de la llengua a l'ensenyament ha estat, des de la transició política, una qüestió interessadament polèmica¹ per a torpedinar els progressos normatius més o menys efectius que, en aquest àmbit, les comunitats autònomes han anat aprovant a fi d'incorporar plenament les llengües pròpies a la tasca educativa. La Constitució, parca i dilatòria en relació amb el règim jurídicolingüístic,² tanma-

Article rebut el 10/12/2008; acceptat el 19/01/2009.

1. Vid. Michael Billig, *Nacionalisme banal*, València, UV, 2006, p. 66, qui diu que: "Els conflictes sobre la llengua són llocs comuns al món contemporani [...] Aquests conflictes no són només disputes obres la llengua, sinó que, significativament, es condueixen mitjançant la llengua".

2. Vid. Luciano Parejo, "El sistema de conjunción lingüística en la enseñanza no universitaria", *Estudios jurídicos sobre la Ley de Política Lingüística*, Madrid-Barcelona, Institut d'Estudis Autònoms-Marcial Pons, 1999, p. 308, on diu que el marc constitucional és, a

teix, respecte a l'ensenyament de la llengua pròpia (a diferència de la segona República)³ estableix que les comunitats autònomes poden assumir competències pel que fa al foment de l'ensenyament de la llengua de la comunitat autònoma (art. 148.1.17.a CE). En altres aspectes en què la llengua que es declari oficial té també una gran incidència, com ara els drets dels ciutadans, els usos en les administracions públiques o els que es desenvolupin en el poder judicial, la Constitució no regula res explícitament, sinó que remet la seva ordenació al que estableixin els estatuts d'autonomia (art. 3.2 CE), cosa que el Tribunal Constitucional ha entès, no sense vacil·lacions, com una competència de les comunitats autònomes per decidir "l'abast i els efectes de la cooficialitat" (STC 82/1986, de 26 de juny; 83/1986, de 26 de juny; 123/1988, de 23 de juny; 74/1989, de 24 d'abril; 56/1990, de 29 de març, i 337/1994, de 23 de desembre), entenent que, en aquells àmbits de competència estatal, l'Estat es limita a "l'ordenació concreta de la posada en pràctica" de l'oficialitat (STC 82/1986).⁴

Tot i així, l'Estat, en l'àmbit educatiu, no ha cessat d'intervenir de forma intensa, més enllà de les previsions, segons el nostre parer, a partir d'un títol competencial concret i finalista (art. 149.1.30 CE). A vegades, aquesta extralimitació s'ha fet palesa fins i tot amb relació als efectes de l'oficialitat i de la propietat de les llengües en l'ensenyament, cosa que, al nostre entendre, és competència exclusiva de les comunitats autònomes, d'acord amb els seus estatuts d'autonomia. La connexió entre el dret a l'educació (art. 27

més a més de "parco y de planteamiento y formulación abierto y flexible, más bien poco expresivo (y desde luego nada preciso) en punto a la articulación del modelo lingüístico con el derecho a la educación y la actividad de la enseñanza".

3. L'art. 50 de la Constitució de la II República de 1931 establia la possibilitat que les regions organitzessin l'ensenyament en les seves llengües i l'obligatorietat de l'estudi de la llengua castellana i que "aquesta s'usarà també com a instrument d'ensenyament en tots els centres d'instrucció primària i secundària de les regions autònomes" i afegeix: "L'Estat podrà mantenir o crear en elles institucions docents de tots els graus en l'idioma oficial de la República". Tot i així, el desplegament de l'art. 7 de l'Estatut d'autonomia de 1932 evità la creació d'una doble xarxa educativa a Catalunya. *Vid.* J. Vernet, E. Pons, A. Pou, J. R. Solé, i A. M. Pla, *Dret Lingüístic*, Valls, Cossetània, 2003, p. 190-191. Igualment, també A. M. Pla, "L'ordenació de la qüestió lingüística a Catalunya de 1892 a 1936: el procés de reconeixement de l'estatut d'oficialitat del català", *Revista de Llengua i Dret*, núm. 43, 2005, p. 195-203.

4. *Vid.* J. Vernet, E. Pons et al., ob. cit., *Dret Lingüístic*, p. 96-101.

CE) i la competència sobre llengua a l'ensenyament la va delimitar amb una certa amplitud el Tribunal Constitucional en la STC 337/1994.

Atesos aquests antecedents i altres que aniran apareixent en aquest article ens proposem tractar la llengua de l'ensenyament no universitari en aquelles comunitats que disposen d'una llengua pròpia, distinta de la castellana, i que, en virtut d'això, tenen una competència general de normalització lingüística que s'aplica en l'àmbit educatiu. Ho centrem en l'ensenyament primari i secundari obligatori, perquè en el batxillerat, la formació professional, l'ensenyament universitari o el d'adults hi ha unes especificitats que ens podrien desviar de l'objectiu principal d'aquest treball, que no és altre que donar una panoràmica actual de les qüestions més destacades que es plantegen en l'àmbit d'estudi, del qual, a més, per la seva complexitat i amplitud, en donarem notícia, com hem apuntat, d'una forma general i forçosament descriptiva, ja que altrament es necessitaria una extensió que depassaria del tot la finalitat d'un article de revista com aquest.

Les circumstàncies polítiques i les regulacions jurídiques a les comunitats autònomes amb llengua pròpia diferent de la castellana (sintèticament "amb llengua pròpia", com es diu en el títol d'aquest treball) són molt diferents, tot i que és possible, atenent els temes més significatius, albirar distintes tipologies. En aquest article, de cara a una millor comprensió, ens hem decidit per fer servir el criteri més utilitzat, que és el de la llengua vehicular i que és, a més, el que ha generat més debat, tant constitucional com social. El criteri de la llengua docent predominant permet fer una primera divisió entre sistemes educatius, però, no obvia l'explicació dels concrets models lingüísticoeducatius de cada comunitat autònoma, cosa a la qual dedicarem el gruix d'aquest article. Hi ha però altres criteris en què prima una altra perspectiva, com ara la dels itineraris curriculars en les diferents etapes educatives o la de la titularitat pública o privada del servei educatiu que es tractaran al fil del discurs.

Les comunitats autònomes que seran objecte de tractament són les de Catalunya, País Valencià, Illes Balears, País Basc, Navarra i Galícia. De manera que no s'examinaran les d'Astúries o d'Aragó, on la llengua asturiana, aragonesa o catalana no tenen estatutàriament o legal la condició de llengua pròpia.

2. La llengua a l'ensenyament

2.1. Antecedents

La llengua pròpia no castellana a l'ensenyament ha estat en retrocés des de les primeres normatives, que l'han pretès foragitar com a llengua del poble.⁵ Ja Carles III (1768) imposava la llengua castellana seguint l'estela del que van decidir a la Catalunya del Nord les autoritats franceses (1672).⁶ L'escola a Espanya, fins fa tres dècades (si no comptem el segon període republicà espanyol), ha estat exclusivament al servei de les polítiques de castellanització de la població.⁷

Aquests processos d'uniformització imposada sota el patró d'una sola llengua "nacional" s'han desenvolupat paral·lelament a la construcció dels "Estats-Nació", també en altres països europeus,⁸ fins a l'eclosió i la protecció de la diversitat, en un procés llarg que s'inicia a partir de la primera guerra mundial i que s'ha accentuat en els anys noranta del passat segle, si atenem a la recepció del plurilingüisme a les constitucions contemporànies.⁹

5. Vid. Pere Anguera, *El català al segle XIX*, Barcelona, Empúries, 1997.

6. Sobre els inicis de la imposició del castellà i francès a l'ensenyament, vid. Francesc Ferrer i Gironés, *La persecució política de la Llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1985. Respecte a la Reial Cèdula d'Aranjuez signada per Carles III, vid. p. 35-41, i respecte a la decisió de Lluís XIV, p. 24. Més endavant, pel que fa a la prohibició del català durant el franquisme, es pot consultar Josep Benet, *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1995; i Josep M. Solé i Sabaté i Joan Villarroya, *El catalán, una lengua asediada*, Barcelona, Columna, 1995.

7. Altres mostres de castellanització imposada són la Llei Moyano d'instrucció pública, de 7 de setembre de 1857, que introdueix l'educació universal, obligatòria i en llengua castellana, o la Reial Ordre del Ministeri d'instrucció pública de 1926 en què es preveu expedientar, destituir i/o deportar a terres castellanes els mestres que ensenyessin el català o en català. Amb tot, hi ha exemples en sentit contrari en els quals, a partir de la segona meitat del s. XIX, amb l'embranchida de la "Renaixença", reclamen l'ensenyament del català. Vid. F. Xavier Vila i Moreno, "Les polítiques lingüístiques dans les systèmes d'éducation des territoires de langue catalane" *Terminogramme*, núm. 103-104, 2002, p. 45-49.

8. Per Michael Billig, ob. cit., *Nacionalisme banal*, p. 58: "La creació d'una hegemonia nacional implica sovint una hegemonia lingüística". Igualment, per tots, respecte a la relació entre un determinat tipus d'Estat i llengua, E. J. Hobsbawn, *Naciones y nacionalismo desde 1780*, Barcelona, Crítica, 1991. Per contra, hi ha autors que sostenen que es tracta d'un procés modernitzador que es produeix de forma "natural", sense culpables ni responsables, com ara Juan Ramón Lodares, *El paraíso políglota*, Madrid, Taurus, 2000.

9. Vid. Anthony D. Smith, *Il revival etnico*, Bolonia, Il Mulino, 1984. Per una visió constitucional comparada, vid. Jaume Vernet, "Principios y derechos constitucionales en un estado

2.2. Marc constitucional i internacional

La Constitució estableix, d'un costat, el dret a l'educació a l'article 27.1 CE i, de l'altre, la possible oficialitat d'altres llengües a més a més de la castellana (art. 3.2 CE). De la declaració d'oficialitat i dels inherents drets a conèixer i fer ús de les llengües oficials en relació amb el dret a l'educació se n'ha extret doctrinalment i jurisprudencial, com a conseqüència, el dret i deure d'ensenyament de les llengües oficials (STC 337/1994, FJ 4).¹⁰

La Carta Europea de les Llengües regionals o minoritàries (en endavant, CERLRM), aprovada pel Consell d'Europa i ratificada per Espanya,¹¹ estableix en el seu article 8 que, en matèria de l'ensenyament, les parts es comprometen a que es garanteixi l'educació "en" les llengües regionals en diversos nivells educatius (educació preescolar, ensenyament primari, ensenyament secundari i ensenyament tècnic i professional, segons els subapartats a, b, c, d de l'art. 8.1 CELRM), d'acord amb la situació de cadascuna de les llengües i sense perjudici de l'ensenyament de la llengua oficial de l'Estat. Les conclusions de l'informe del Comitè d'experts sobre l'aplicació de la Carta a Espanya, de 21 de setembre de 2005, determinen que no es compleix l'objectiu d'oferir "sistemàticament un model d'immersió lingüística" juntament

plurilingüe", *Derechos de las minorías en una sociedad multicultural*, Madrid, Consejo General del Poder Judicial, 1999, pàg. 11-42.

10. Vid. Antoni Milian i Massana, "Ordenament lingüístic" (art. 3 de l'EAC) *Comentaris sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya*, vol. I, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1988, p. 177, que considera que de l'oficialitat se'n deriva la incorporació de la llengua catalana com a assignatura obligatòria en el sistema d'ensenyament de Catalunya. Per a Luciano Parejo, ob. cit., "El sistema de conjunció lingüística...", p. 274, el dret-deure d'accedir al coneixement i domini d'una llengua d'ús normal del grup social del que forma part una persona està íntimament lligat a la llibertat de la llengua, als drets lingüístics i a la formació de la personalitat, encara que la Constitució no ho estableixi. Per a José Antonio González Casanova, "Derecho a la educación y plurilingüismo", *Revista de Occidente*, núm. 10-11, p. 167 ss., l'ensenyament de la llengua és precís per al lliure desenvolupament de la personalitat. Finalment, es connecta el dret de conèixer amb la inclusió obligatòria de l'estudi d'una assignatura de llengua en el currículum escolar, a Jaume Vernet i Agustí Pou, "Derechos y deberes lingüísticos", *Estudios sobre el estatuto jurídico de las lenguas en España*, de J. M. Pérez (coord.), Barcelona, Atelier, 2006, p. 158-159.

11. Va ser aprovada pel Consell d'Europa el 25 de juny de 1992 i ratificada el 9 d'abril de 2001. En l'àmbit educatiu, vid. Iñaki Agirreazkuenaga, "La Carta Europea de Lenguas Regionales o Minoritarias del Consejo de Europa como Derecho interno", dins de l'obra col·lectiva citada en la nota anterior, *Estudios sobre el estatuto jurídico...*, de J. M. Pérez (coord.), p. 117-119.

amb el model bilingüe”, a les comunitats autònomes balear, gallega i valenciana,¹² de manera que es dedueix que en aquestes comunitats, en l'àmbit educatiu, hi ha un compliment deficient dels postulats de la CELRM del qual en són responsables les comunitats autònomes. Més intensa és la crítica en relació amb l'eusquera, ja que fins hi tot el Comitè de Ministres del Consell d'Europa ha adoptat la Recomanació RecChL (2005) 3, en què es recomana a les autoritats espanyoles que “augmentin l'oferta de l'ensenyament en basc al País Basc, en particular respecte l'ensenyament de secundària” (punt 3) i que s'apliqui de forma apropiada, tal i com contempla la legislació, l'ensenyament de la llengua basca a la zona mixta de Navarra (punt 5). En canvi, la valoració és elogiosa respecte dels resultats de la immersió a Catalunya.¹³ El segon informe publicat el proppassat 11 de desembre de 2008 reitera les crítiques al fet que no s'ofereixi un model impartit en la llengua regional o minoritària.¹⁴

La jurisprudència del Tribunal Constitucional ha deslligat el dret a l'educació de la llengua vehicular de l'ensenyament,¹⁵ de manera que ha afirmat que no es deriva de cap dels apartats de l'article 27 de la Constitució un dret de ser instruït en la llengua de preferència dels pares, tutors o alumnes (STC 195/1989, de 27 de novembre, FJ

12. L'informe del Comitè d'experts d'aplicació de la Carta [ECRML (2005) 4] i les recomanacions del Comitè de Ministres a Espanya [Recomanació RecChL (2005) 3] es poden trobar a: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/default_fr.asp.

13. L'informe d'experts diu, a la p. 32, punt 208: “El Comitè de Expertos observa que este sistema apunta a una admirable inversión de la tendencia: una lengua regional/minoritaria que seguía oprimida hace apenas treinta años se ha convertido en la lengua de oficio del sistema educativo en su territorio tradicional, y en la primera lengua de enseñanza para la mayor parte de la última generación de jóvenes que han sido educados en Cataluña. Esta evolución es sumamente excepcional en la historia de Europa y confirma el interés especial de España en este ámbito”.

14. Les conclusions del Comitè d'Experts en el segon informe diuen: “En la mayoría de las comunidades autónomas, la enseñanza en la lengua cooficial se basa en un modelo bilingüe estructurado. Sin embargo, esto no corresponde con los compromisos elegidos por el Gobierno español, que conllevan ofrecer asimismo modelos de enseñanza impartida esencialmente en las lenguas regionales o minoritarias. La elaboración de un modelo de 'plena inmersión' sumado al modelo bilingüe es el objetivo que todas las comunidades autónomas interesadas deberían tratar de alcanzar con miras a cumplir gradualmente los compromisos suscritos” (lletra H) [ECRML (2008) 5] p. 149.

15. No existeix un dret fonamental a rebre l'ensenyament en una determinada llengua. Sobre aquesta qüestió *vid.* Antoni Milian i Massana, *Drets lingüístics i dret fonamental a l'educació*, Barcelona, Institut d'Estudis Autònomic, 1992, p. 354-364.

3, STC 19/1990, de 12 de febrer, FJ 4, i STC 337/1994, FJ 9).¹⁶ Cosa que no obsta perquè sigui preceptiu l'ensenyament de les llengües oficials per tal que, en finalitzar el sistema educatiu obligatori, els alumnes tinguin coneixement suficient de les dues llengües (STC 87/1983).¹⁷

La Sentència més important sobre la matèria va ser la STC 337/1994, en què, separant-se parcialment d'argumentacions anteriors,¹⁸ es va establir de forma clara que era constitucional el model educatiu de conjunció lingüística o de bilingüisme integral que es desenvolupava a Catalunya i que determinava que la llengua vehicular de l'ensenyament fos la llengua pròpia de Catalunya, tot i tenint en compte el propòsit doble de la llei catalana: la normalització lingüística (STC 337/1994, FJ 7 i 8)¹⁹ i la integració i cohesió social a la Comunitat autònoma (STC 337/1994, FJ 10).²⁰ Aquest pronunciament anava més enllà del que va servir per avalar igualment el model educatiu d'Euskadi on, en determinades escoles, però no totes, s'utilitzava l'euskera com

16. El fet, però, que no sigui un dret constitucionalment reconegut no vol dir que no es pugui reconèixer per llei autonòmica, com ha succeït a Euskadi o a la Comunitat Valenciana.

17. El Tribunal diu: "el Estado en su conjunto (incluidas las Comunidades autónomas) tiene el deber constitucional de asegurar el conocimiento tanto del castellano como de las lenguas propias de aquellas Comunidades que tengan otra lengua como oficial. Una regulación de horarios mínimos que no permita una enseñanza eficaz de ambas lenguas en esas Comunidades incumpliría el artículo 3 de la Constitución" (FJ 5).

18. El Tribunal Constitucional coneixia perfectament la STC 6/1982, de 22 de febrer, FJ 10, en la qual s'havia pronunciat en el sentit que a l'alta inspecció de l'Estat li corresponia vetllar "por el respeto de los derechos lingüísticos [...] y en particular [por el] de recibir la enseñanza en la lengua del Estado", sense que l'única derivació d'aquesta afirmació fos que tot l'ensenyament s'havia de fer en llengua castellana, ja que la llengua docent pot ser diferent en distintes assignatures. Igualment se cita com a sentència amb una argumentació diferent la STC 137/1986, de 6 de novembre, que es referia a Euskadi, i en què el Tribunal feia referència a la llibertat d'elecció com a un dels elements de la seva decisió, prevista en la legislació autonòmica, la qual no és prevista en el model català. En aquest sentit, en una posició molt crítica respecta la doctrina de la STC 337/1994, en base a la jurisprudència anterior, es pot consultar Ramón Punset, "Algunas cuestiones controvertidas en materia de cooficialidad lingüística", *Lenguas y Constitución*, Madrid, Lustel, 2007, p. 89-96.

19. El Tribunal ha acceptat les regulacions que estableixen una discriminació positiva en favor de l'ensenyament en l'idioma territorial, segons Santiago Muñoz Machado, *Tratado de Derecho Administrativo y Derecho Público General*, vol. III, Madrid, Lustel, 2009, p. 186, a partir de la Sentència esmentada.

20. Per a Jesús Prieto de Pedro, "Libertad de la lengua y derecho a la educación en la jurisprudencia", *Cuadernos de derecho judicial*, núm. 17, 1993, p. 161-163, la integració social és un bé constitucionalment protegit.

a llengua docent (STC 137/1986, de 6 de novembre, FJ 1). En conclusió, es considerava, en ambdós casos, que el dret a l'educació és un dret prestacional i que era competència de cada comunitat autònoma organitzar la prestació del servei educatiu i, consegüentment, determinar el model lingüístic a l'ensenyament, tot i que havia de respectar determinats límits.

La limitació més clara es lligava al fet que el català constituís "el centre de gravetat" del model, cosa que no havia de comportar "l'exclusió del castellà com a llengua docent" (STC 337/1994, FJ 10). Això efectivament no succeeix quan no s'impedeix la utilització del castellà en la mesura que la llengua catalana és la "normalment" utilitzada, però no l'exclusivament emprada.²¹ Igualment la STC 337/1994 (FJ 11) tenia una especial consideració, d'una banda, amb els que s'incorporaven al sistema educatiu d'una comunitat autònoma amb dues llengües oficials, atès que aquests alumnes "han de rebre l'educació en una llengua en què puguin comprendre i assumir els continguts dels ensenyaments que s'imparteixen; ja que en un altre cas podrien quedar desvirtuats els objectius propis del sistema educatiu i afectada la plenitud del dret a l'educació que la Constitució reconeix". I, de l'altra, la sentència també feia referència a aquells que ja han cursat estudis en una comunitat autònoma on només el castellà és matèria obligatòria i passen a integrar-se en centres educatius

21. La doctrina que s'ha mostrat més reticent a acceptar la legislació catalana (i ara també l'Estatut d'autonomia), així com la jurisprudència constitucional, no s'adona prou de la importància del mot "normalment" que evita justament l'ús exclusiu d'una llengua i n'evita la inconstitucionalitat, a parer del Tribunal Constitucional. De manera que s'haurien d'evair els prejudicis que destil·len articles com el de Germán Fernández Farreres, "La lengua de la enseñanza", *Cuadernos de Derecho Judicial*, núm. 11, 2007, p. 345, en el qual conclou que "En tanto que el catalán se ha configurado como la lengua exclusiva de la enseñanza en todos los niveles y modalidades educativas, debiendo utilizarse normalmente como lengua vehicular y de aprendizaje sin dejar otra opción al castellano que la de ser 'enseñado', como una asignatura más, resulta obligado concluir que el deber de todos los españoles de conocer el castellano y el derecho a usarlo que proclama el art. 3 de la Constitución no parece estar suficientemente garantizado para los españoles que, circunstancialmente o no, residen en Cataluña". En la mateixa direcció, s'expressa també R. Punset, "Algunas cuestiones...", qui diu que el fet que la llengua catalana es configuri com a centre de gravetat és un objectiu polític mitjançant "el que se persigue la formación de una entidad 'nacional' sobre bases culturalmente homogéneas", p. 94. Aquest autor, més endavant, es pregunta "¿Se pasa del centro de gravedad al monopolio excluyente?", p. 95. I es respon, en nota a peu de pàgina (núm. 20), que segons Thomas Jeffrey Miley, *Nacionalismo y política lingüística: el caso de Cataluña*, Madrid, CEPC, 2006, això ja s'ha produït des de 1992 i, segons sembla, amb l'aval del Tribunal Constitucional.

on hi ha doble oficialitat. En ambdós supòsits fa una crida al fet que els poders autonòmics atenguin el procés de formació de la personalitat dels estudiants i apliquin mesures de caràcter flexible per atendre aquestes especials situacions personals, respectivament. D'aquestes darreres matisacions es pot derivar del dret fonamental a l'educació un dret a ser educat en una "llengua comprensible", cosa que faran possible els poders públics corresponents²² i que ha de garantir la formació progressiva dels discents.

En qualsevol cas, les diferents regulacions autonòmiques han de respectar uns objectius generals que són a la Constitució i als Estatuts d'autonomia, així com a la regulació bàsica del dret a l'educació. Concretament, la finalitat primera del sistema educatiu des de la perspectiva lingüística és que les llengües oficials siguin realment i efectiva apreses en el període educatiu obligatori, com també va assentar la jurisprudència constitucional des de bon principi (STC 87/1983, de 27 d'octubre, FJ 5).²³ Una regulació que no permetés aquest objectiu ressaltat per la doctrina jurisprudencial seria inconstitucional per incompliment de l'article 3 de la Constitució. Amb tot, la comprovació del compliment d'aquest objectiu precisa d'una avaluació fàctica, no exclusivament jurídica.

Igualment, les disposicions internacionals relatives als drets educatius no recullen tampoc el dret a ser instruït en la llengua de preferència,²⁴ tant en el marc de l'ONU, on es limita a proscriure la discriminació en l'àmbit educatiu i a reconèixer els drets de les minories, com en l'àmbit europeu. Així, l'antiga Sentència del TEDH, de 23 de juliol de 1968, sobre el règim lingüístic de l'ensenyament a Bèlgica,

22. Vid. Antoni Milian, "La intervención de los poderes públicos en las determinaciones lingüísticas relativas a al enseñanza: modelos y límites", *Revista Vasca de Administración Pública*, núm. 42, 1995, p. 56; i J. Vernet, E. Pons, et al., ob. cit., *Dret Lingüístic*, p. 192.

23. La STC 87/1983, a partir dels art. 3, 27 i 149.1.30 CE va afirmar que "el Estado en su conjunto (incluidas las Comunidades Autónomas) tiene el deber constitucional de asegurar el conocimiento tanto del castellano como de las lenguas propias de aquellas Comunidades que tengan otra lengua como oficial. Una regulación de los horarios mínimos que no permita una enseñanza eficaz de ambas lenguas en esas Comunidades incumpliría el artículo 3 de la Constitución" (FJ 5).

24. Vid. Eva Pons, "Los derechos lingüísticos en el marco internacional y comunitario europeo", en l'obra col·lectiva citada en la nota 10, *Estudios sobre el estatuto jurídico...*, de J. M. Pérez (coord.), p. 74-77.

no deduïa pas la garantia d'un dret d'elecció lingüística dels alumnes o dels seus pares en matèria educativa, sinó tot el contrari, ja que va excloure les preferències lingüístiques dels pares. Més recentment s'ha plantejat un cas diferent i molt específic en relació amb la supressió de l'ensenyament del grec per les autoritats turques al nord de Xipre (STEDH de 10 de maig de 2001), del qual es pot deduir que la llengua vehicular no pot estatuir-se de manera arbitrària,²⁵ cosa que no es produeix quan la llengua docent és la llengua pròpia del grup lingüístic i es tria com a eina de normalització.

2.3. Marc competencial

En l'àmbit educatiu l'Estat es reserva, en qualsevol cas, a partir de l'article 149.1.30 CE, les "condicions d'obtenció, expedició i homologació de títols acadèmics i professionals" i "les normes bàsiques per al desenvolupament de l'article 27 de la Constitució". Aquestes normes bàsiques s'han entès legislativament com la fixació dels objectius generals de coneixement de les llengües oficials per als diferents nivells educatius²⁶ i dels corresponents ensenyaments mínims²⁷ curriculars que, en relació amb l'ensenyament de les llengües, vol assegurar l'obligatorietat de conèixer les llengües oficials al finalitzar l'educació secundària. L'aplicació concreta d'aquests ensenyaments mínims s'ha

25. Vid. Eva Pons, ob. cit., "Los derechos lingüísticos en el marco internacional y comunitario europeo", p. 76-77 i, en el mateix sentit, Antoni Milian, "L'ordenació lingüística: Estudi jurídic de vint-i-cinc anys de normalització del català a partir de l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. virtuts i dèficits d'aquest precepte", *Vint-i-cinc anys d'Estatut d'Autonomia de Catalunya: balanç i perspectives*, Barcelona, IEA, 2005, p. 355-356.

26. L'art. 17 e) de la Llei orgànica d'educació, de 6 d'abril de 2006 (LOE), per a la primària, i art. 23.h per a la secundària obligatòria.

27. En l'art. 6 LOE es diu que "Con el fin de asegurar una formación común y garantizar la validez de los títulos correspondientes, el Gobierno fijará [...] los aspectos básicos del currículo que constituyen las enseñanzas mínimas". Aquesta llei sembla preferir el terme "mínims" en comptes del de "comuns", que feia l'anterior llei i que hauria de ser menys constrenyedora de les polítiques lingüístiques. Igualment, pel que fa a les competències de l'Alta Inspecció atribuïda a l'Estat, se suprimeix ara la referència literal que introduïa la LOE a la funció de la mateixa de "vetllar" pel dret de rebre ensenyament "en" la llengua oficial de l'Estat (art. 104 LOE). Com hem vist, la STC 87/1983, FJ 5, afirma que: "Una regulación de los *horarios mínimos* que no permita una enseñanza eficaz de ambas lenguas en esas Comunidades incumpliría el artículo 3 de la Constitución" (la cursiva és nostra).

realitzat a través d'un conjunt de normes reglamentàries estatals,²⁸ que fixen el tant per cent del temps lectiu que s'ha de dedicar a les matèries objecte d'ensenyament. Això pot comportar un detall excessiu que ultrapassi la definició d'unes bases, les quals poden estar ja àmpliament establertes a la llei orgànica que desplega el dret a l'educació, ja que aquesta llei ja determina uns criteris bàsics i un mínim d'homogeneïtat del sistema educatiu. Cal notar que la normativa bàsica estatal no diu, ni ho ha de dir, en quina llengua es desplegarà l'ensenyament de les matèries –ja que aquesta és una competència autonòmica exclusiva, com veurem més endavant– sinó que es refereix als continguts mínims dins dels quals hi ha la regulació de les llengües curriculars. Ultra això, no és d'aplicació l'article 149.1.1 CE, en tant que l'article 149.1.30 és més específic, d'acord amb la jurisprudència constitucional citada (STC 337/1994, FJ 18).²⁹

A través de les diverses vies d'accés a l'autonomia, totes les comunitats autònomes estudiades han desenvolupat, des del principi, la competència sobre ensenyament (llevat de les Illes Balears),³⁰ a

28. El Reial Decret 1513/2006, de 7 de desembre, que desenvolupa els ensenyaments comuns de l'educació primària. En matèria de llengua és una novetat el darrer paràgraf de l'annex III del RD 1513/2006, de 7 de desembre, que partint de la disponibilitat del 10% addicional del currículum per les comunitats amb doble oficialitat, disposa: "Los contenidos referidos a las estructuras lingüísticas que puedan ser compartidos por varias lenguas en un mismo ciclo podrán impartirse de forma conjunta. En este caso, si la lengua de enseñanza de estas estructuras comunes fuera diferente del castellano, deberá garantizarse que el alumnado recibe enseñanza de lengua y literatura castellana o en lengua castellana en un número de horas en un número no inferior al que corresponda al área en aplicación de los criterios anteriores." El Govern de la Generalitat ha interposat un conflicte de competències contra el Reial Decret, que restringeix el marge de què disposaven les comunitats autònomes amb dues llengües oficials per a configurar el currículum de les matèries lingüístiques, amb l'obligació d'incrementar les hores de castellà. Per a l'ESO es tracta del Reial Decret 1631/2006, de 29 de desembre, pel qual s'estableixen els ensenyaments mínims corresponents a l'educació secundària obligatòria.

29. Únicament, d'acord amb la primerenca jurisprudència constitucional (STC 6/1982, FJ 10), es podria afirmar que de l'art. 149.1.1 CE se'n deriva que l'Estat pot establir garanties del compliment del deure de coneixement del castellà, però mai "regular, con carácter general, siquiera en sus aspectos básicos, la cooficialidad" (STC 82/1986, FJ 4), com també diu Miguel Ángel Cabellos, "La competència en matèria de llengua pròpia en el nou Estatut", *Revista de Llengua i Dret*, núm. 49, 2008, p.75.

30. Les Illes Balears van haver d'esperar l'impuls competencial de la primera onada de reformes estatutàries de les comunitats autònomes de via lenta, a partir de la qual van assumir competències en ensenyament, de forma que s'equiparaven, en aquest camp, les competències de totes les comunitats autònomes. Específicament, pel que fa a les competències educatives, es va reformar l'EAIIB, el 24 de març de 1994.

banda de la competència sobre usos oficials i normalització lingüística. En el cas de Catalunya, cal fer un esment especial a la reforma estatutària conculsa el 2006, la qual, respecte a la distribució de competències, ha estat molt significativa,³¹ especialment pel que fa a la introducció d'uns criteris generals que defineixen els tipus competencials (en especial, article 111 EAC, el qual preveu el desenvolupament de les bases per llei) i també amb relació a la descripció de les submatèries que integren cadascuna de les matèries (en concret, les de l'art. 131 EAC), cosa que pot implicar la inaplicació de previsions estatals homogeneïtzadores amb pretensió de ser bàsiques, també en el camp educatiu.

Les competències en matèria lingüística tampoc no han estat uniformes per dues raons principals. Primerament perquè aquesta competència inicialment no estava reconeguda de forma explícita en els estatuts i segonament perquè no ha estat exercida normativament de la mateixa manera. Tot i així, des de la perspectiva constitucional, amb jurisprudència clara al respecte, correspon a la Constitució, i en la mesura que aquesta no ho faci, als estatuts, establir directament i expressar les "línies mestres del model lingüístic" (STC 82/1986, FJ 1 i 4). És sabut que, malgrat que els estatuts d'autonomia (i no tots, l'excepció ara és el de Navarra)³² fan referència a la llengua pròpia, no de tots ells la legislació de normalització lingüística de desenvolupament n'ha tret les mateixes conseqüències normatives (ni s'hi ha aplicat amb la mateixa diligència).

En l'actualitat, Comunitat Valenciana, Catalunya i Illes Balears han modificat l'Estatut en la darrera onada de reformes (2006-2007) i, en el cas de Catalunya, s'ha posat negre sobre blanc respecte l'existència d'una veritable competència lingüística (art. 143 EAC),³³ que reforça l'acció de les institucions, a banda del reconeixement i de la garantia d'uns drets

31. Vid. Carles Viver Pi-Sunyer, "Les competències de la Generalitat a l'Estatut de 2006: objectius, tècniques emprades, criteris d'interpretació i comparació amb altres estatuts reformats", *La distribució de competències en el nou Estatut*, Barcelona, IEA, 2007, p. 13-52.

32. L'art. 2 de la Llei foral 18/1986, de 15 de desembre, del "vascuence", declara el castellà i l'euskera llengües pròpies de Navarra.

33. Vid. Miguel Ángel Cabellos, ob. cit., "La competència en matèria de llengua pròpia en el nou Estatut", p. 76-85. La competència en matèria lingüística es reconeix a l'art. 27.20 EAG, a l'art. 71.4 EA d'Aragó i a l'art. 10.21 EA d'Astúries.

lingüístics³⁴ (art. 33-38 EAC,³⁵ entre els quals hi ha el reconeixement de drets lingüístics en l'àmbit de l'ensenyament, com es fa a l'art. 35 EAC i 6.2 EACV). Així mateix, opta per la llengua catalana com a llengua vehicular de l'ensenyament (art. 6.1 i 35.1 EAC, com a principi i com a dret, respectivament).³⁶ En aquest cas, l'elecció de la llengua docent ve establerta a l'Estatut reformat i es connecta amb el caràcter de llengua pròpia, així com el dret dels alumnes de no ser separats en centres ni en grups de classe diferents per raó de la seva llengua habitual (art. 35.3 EAC). Aquestes dues previsions xoquen frontalment amb la proposta no reeixida d'incloure en una llei estatal el dret a rebre ensenyament en la llengua vehicular que l'alumne esculli, decisió que es pren en virtut de la competència exclusiva de la comunitat autònoma sobre la llengua pròpia (art. 143 EAC). Certament l'Estatut empara el "dret a no ésser separats" i no prescriu que "no seran separats", però una excepció que convertís en regla l'existència d'altres llengües vehiculars a l'ensenyament (sigui en centres educatius o classes diferents), de manera que condicionessin els sistema educatiu previst estatutàriament en el seu conjunt, seria clarament atemptatòria amb l'Estatut,³⁷ si no es trobés en aquest un fonament per a l'excepció.

També a Catalunya s'ha previst el repartiment competencial sobre els itineraris curriculars a l'article 131.3.c EAC i l'afectació dels serveis educatius públics i privats s'observa a l'article 131.3.h EAC,

34. A altres estatuts d'autonomia també es reconeixen drets lingüístics com ara el dret de conèixer i usar les dues llengües oficials (art. 6.1 EACV; 4.2 EAIB; 5.2 EAG; 6.1 EAPB), a rebre l'ensenyament (art. 6.2 EACV, amb l'excepció de l'art. 6.7 EACV), a no ser discriminats (art. 6.4 EACV; 4.2 EAIB; 5.4 EAG; 6.3 EAPB) i el dret de dirigir-se i ser atesos en la llengua oficial utilitzada (art. 9.2 EACV; 14 EAIB).

35. Sobre els drets lingüístics recollits a l'Estatut, *vid.* Mercè Barceló, "Els drets lingüístics com a drets públics estatutaris", *Revista de Llengua i Dret*, núm. 47, 2007, p. 265-286.

36. Per contra, la Llei estatal 27/2007, de 23 d'octubre, de llengües de signes, en l'article 7, relatiu a l'aprenentatge d'aquestes llengües estableix que: "2. Las Administraciones educativas ofertarán, en los centros que se determinen, entre otros, modelos educativos bilingües, que serán de libre elección por el alumnado sordo, con discapacidad auditiva y sordociega o sus padres o representantes legales, en el caso de ser menores de edad o estar incapacitados." D'aquesta manera, el legislador estatal prescriu un model educatiu de tria lingüística per als alumnes sords, que xoca amb el model lingüístic de conjunció vigent a Catalunya, Galícia i les Illes Balears. Específicament sobre la llengua de signes hi ha noves prescripcions estatutàries a l'EAC (art. 50.6), l'EAIB (art. 19.3), l'EACV (art. 13.4) i l'EA d'Aragó (art. 25.2) amb una dicció ben diferent i, en alguns casos, confusa.

37. *Vid.* Miguel Ángel Cabellos, *ob. cit.*, "La competència en matèria de llengua pròpia en el nou Estatut", p. 86-90, que tracta la qüestió amb profusió d'arguments.

entre d'altres qüestions d'interès³⁸. Per la seva banda, a les Illes Balears, l'article 35 EAIB concreta una competència exclusiva per a l'ensenyament de la llengua catalana i, a Galícia, l'article 27.20 EAG també reconeix la competència autonòmica en la promoció i ensenyament de la llengua gallega. Aquestes previsions parteixen de l'article 148.1.17 CE que preveu l'assumpció de competències autonòmiques en el foment de l'ensenyament de la llengua de la comunitat autònoma. De manera que l'elecció de la llengua vehicular és una competència lingüística que afecta l'àmbit educatiu, mentre que la determinació de les llengües curriculars és una competència educativa que té efectes lingüístics. En el primer supòsit es tracta d'una competència exclusiva de la comunitat autònoma i en el segon és compartida amb l'Estat.

D'aquesta manera, tant a partir de les previsions genèriques com de les més específiques, ve fonamentada una gran diversitat en la regulació (i aplicació) de les polítiques lingüístiques en l'àmbit de l'ensenyament, que ha estat, com hem dit, avalada jurídicament per la jurisprudència constitucional.³⁹ Entre les decisions que es poden prendre en l'àmbit lingüístic està l'elecció de la llengua docent, que és la que té més incidència en el sector educatiu i que, als nostres efectes, configura un sistema, però també es poden optar per altres determinacions que concretaran el model específic. Així, les polítiques lingüísticoeducatives són diferenciades, perquè naturalment també han tingut en compte fenòmens no jurídics com és la situació sociolingüística de les llengües en conflicte (en tant que competeixen per un mateix espai), el compromís dels operadors polítics i de l'aparell administratiu i l'exigència ciutadana en pro de les llengües minoritzades (i excloses llargament i absoluta del sistema educatiu). Aquesta diversitat és un dels motius pels quals exposarem un doble sistema educatiu i una munió de models que els concreten, els quals estan en contínua transformació i debat.

38. *Vid.* les competències en matèria d'ensenyament menys detallades tant als estatuts reformats com els que es mantenen en la seva redacció original: art. 36 EAIB i art. 53 EACV, d'una banda; i art. 31 EAG, art. 47 LORAFNA i art. 16 EAPV.

39. A partir de la STC 337/1994 el legislador autonòmic gaudeix d'un marge força ampli de decisió per a organitzar i configurar el model lingüísticoeducatiu. Entre altres, Enoch Albertí Rovira, "El régimen lingüístico de la enseñanza (Comentario a la STC 337/1994, de 23 de diciembre)", *Revista Española de Derecho Constitucional*, núm. 44, 1995, p. 247-261. Des de la perspectiva politològica, la política lingüística a l'ensenyament es considera exitosa i amb poca conflictivitat, d'acord amb Jordi Argelaguet, *Partits, Llengua i Escola*, Barcelona, Mediterrània - Ciemen, 1999, p. 270.

3. Sistemes i models lingüístics educatius

3.1. Diversitat i evolució

En analitzar la regulació de la llengua pròpia a l'ensenyament per les diferents comunitats autònomes,⁴⁰ cal tenir en compte dues consideracions prèvies: d'una banda, encara que puguem parlar de models lingüístics predominants en un territori, la diversitat interna d'algunes comunitats autònomes fa que resulti impropï d'assimilar un model determinat amb tot el seu sistema d'ensenyament; d'altra banda, la configuració dels diversos models lingüístics és relativament recent, i encara es produeixen evolucions a diversos territoris, la qual cosa fa difícil parlar de sistemes tancats i establerts definitivament.⁴¹

Així, s'han configurat dos grans sistemes lingüístics escolars: el sistema de conjunció lingüística (o de bilingüisme integral)⁴² i el sistema de separació lingüística. Com a característica general comuna, es pot destacar que ambdós sistemes es basen en la relació establerta entre la llengua pròpia i la llengua castellana. En aquest sentit, la presència d'altres llengües estrangeres no s'ha considerat, en general, un element definitori dels models lingüístics escolars,⁴³ en la mesura

40. La regulació lingüística de l'ensenyament en les diferents comunitats autònomes, que serà examinada aquí des de la perspectiva prioritària del tractament de la llengua vehicular, s'inclou en una pluralitat de normes de diferent rang i contingut: a partir de les determinacions lingüístiques incloses en els estatuts d'autonomia, com s'ha apuntat, totes les lleis de normalització lingüística hi dediquen un capítol; les lleis educatives autonòmiques existents i el seu desplegament reglamentari es refereixen sobretot als aspectes curriculars de les llengües i la formació lingüística del professorat, si bé poden incloure especificacions ulteriors sobre els usos lingüístics –sempre condicionades per la normativa bàsica estatal, que sovint és d'un abast molt superior al que sembla desprendre's de l'art. 149.1.30 CE–; i, per últim, els ordenaments autonòmics reconeixen un marge a l'autonomia pedagògica dels centres educatius per a complementar les determinacions normatives i adaptar-les al seu entorn sociolingüístic.

41. *Vid.* F. Xavier Vila, "Les polítiques lingüístiques als sistemes educatius dels territoris de llengua catalana", *Revista de Llengua i Dret*, núm. 34, 2000, p. 171-172.

42. La darrera denominació, acollida per la STC 337/1994, FJ 7, no és posteriorment utilitzada en el present treball, en considerar que la caracterització de "conjunció lingüística" és la que millor reflecteix la característica bàsica d'aquests sistemes, enfront dels de separació. L'origen conceptual d'aquesta distinció la trobem, entre nosaltres, a Antoni Milian i Massana, *ob. cit.*, *Drets lingüístics i dret fonamental a l'educació*, p. 317-318.

43. A mode d'element de contrast es pot citar el sistema lingüístic educatiu d'Andorra, que articula la presència de les llengües estrangeres com un element definitori dels models lingüístics escolars (art. 3.k de la Llei de l'escola andorrana, de 2 de maig de 1989, art. 18

que l'atenció dels poders públics s'ha centrat en garantir el coneixement i l'ús de les llengües oficials.⁴⁴ Tanmateix, arran de les directrius europees sobre la necessitat que els ciutadans coneguin dues llengües europees, a més de la pròpia,⁴⁵ s'està produint un cert canvi que es tradueix en les mesures d'ampliació i avançament de la docència de llengua o llengües estrangeres (fonamentalment l'anglès) i en la introducció de programes que en fomenten l'ús vehicular en algunes matèries.⁴⁶ Aquesta nova orientació vers l'educació en el multilingüisme de les generacions actuals d'escolars, que a Catalunya obté un suport estatutari (art. 44 EAC),⁴⁷ tindrà repercussions creixents sobre els models educatius del territoris amb doble oficialitat, atesa la necessitat de planificar un horari adequat i preveure els mitjans necessaris per a l'adquisició per l'alumnat d'una tercera o quarta llengua.

Un segon element que, en major o menor grau segons les comunitats autònomes, està afectant l'aplicació dels models lingüístics escolars és l'arribada d'infants procedents de les noves migracions llatinoamericanes, afroasiàtiques o d'altres països europeus. Respecte de períodes anteriors, un tret característic del context actual és la diversitat lingüística de l'alumnat nouvingut, diferent de les migracions

de la Llei qualificada d'educació, de 3 de setembre de 1993; i art. 3 de la Llei d'ordenament del sistema educatiu andorrà, de 9 de juny de 1994).

44. Els anomenats models escolars d'enriquiment en llengua estrangera han constituït una opció molt minoritària en totes les comunitats autònomes, emmarcada en alguns centres concrets, que normalment imparteixen ensenyament conforme a sistemes educatius estrangers.

45. Cf. la Resolució del Consell de 31 de març de 1995, relativa a la millora de la qualitat i la diversificació de l'aprenentatge i l'ensenyament de les llengües en els sistemes educatius de la Unió Europea; la Resolució del Consell de 16 de desembre de 1997 relativa a l'ensenyament precoç de les llengües a la Unió Europea; i la Resolució del Consell de 14 de febrer de 2002 relativa a la promoció de la diversitat lingüística i l'aprenentatge de llengües en el marc de la realització dels objectius de l'Any Europeu de les Llengües 2001.

46. El Reial Decret 1631/2006, de 29 de desembre, que estableix els ensenyaments mínims de l'ESO, determina que "las administraciones educativas podrán autorizar que una parte de las materias del currículo se impartan en lenguas extranjeras sin que ello suponga modificación de los aspectos básicos del currículo" (disposició addicional 3ª).

47. L'art. 44.2 EAC, ubicat dins dels principis rectors de la política social i econòmica, disposa que: "Els poders públics han de promoure el coneixement suficient d'una tercera llengua en finalitzar l'ensenyament obligatori". El *plus* del mandat estatutari respecte de la inclusió actual en els plans educatius de l'ensenyament d'altres llengües es pot identificar en la voluntat de garantir la "suficiència" del coneixement lingüístic, concepte d'altra banda indeterminat.

internes anteriors, la qual cosa comporta la necessitat d'adoptar mesures específiques adreçades a l'objectiu bàsic d'assegurament de l'aprenentatge, mitjançant l'accés a la comprensió de la llengua docent,⁴⁸ a més de la conveniència d'aproximacions de tipus intercultural. No es pot oblidar que l'escolarització obligatòria dels infants és l'instrument principal, i gairebé únic –a banda de molt més efectiu i de més fàcil implantació que l'alfabetització d'adults– de què disposen les comunitats autònomes per a estendre el coneixement de la llengua oficial pròpia entre les persones nouvingudes.⁴⁹ Els darrers anys s'han assajat ja diverses experiències amb resultats positius, com les aules d'acollida.⁵⁰ En qualsevol cas, es tracta d'un terreny que continuarà requerint, en el futur, d'una atenció especial per part de les administracions educatives, per tal d'assolir els múltiples fins de tipus pedagògic, cultural i social que hi concorren.

Pel que fa als dos grans sistemes lingüístics escolars esmentats, de conjunció lingüística i de separació lingüística, el criteri fonamental per a distingir-los és el tractament dispensat a la llengua vehicular

48. Els Reials Decrets núm. 1513 i 1631/2006, reguladors dels ensenyaments mínims de la primària i l'ESO preveuen els alumnes que s'incorporen tardament al sistema educatiu, quan presentin mancances greus en la llengua d'escolarització del centre, "recibirán una atenció especialitzada que será en todo caso, simultanea a su escolarización en los grupos ordinarios, con los que compartirán el mayor tiempo posible del horario semanal". A Catalunya l'art. 33.4 EAC estableix, com a dret estatutari, que "els alumnes que s'incorporen més tard de l'edat corresponent al sistema escolar de Catalunya, gaudeixen del dret a rebre un suport lingüístic habitual si la manca de comprensió els dificulta seguir amb normalitat l'ensenyament" (anteriorment art. 21.8 LPL).

49. Enfront d'això, d'entre els importants mecanismes en mans de l'Estat per a exigir el coneixement de la llengua castellana per part dels immigrants, sens dubte l'instrument més decisiu és el control de l'accés a la nacionalitat en el marc del qual, a partir de l'exigència genèrica de l'article 22 del Codi Civil d'acreditar la integració a la societat espanyola, la pràctica politicoadministrativa i jurisprudencial ha consolidat el caràcter de requisit essencial i ineludible del coneixement del castellà per a demostrar la integració requerida. *Vid.*, entre moltes altres, la Sentència del Tribunal Suprem de 5 de març de 2008, i el comentari d'E. Pons i A. Pou en la crònica de "Jurisprudència" de la *Revista de Llengua i Dret*, núm. 51 (en premsa).

50. Es pot fer referència a les aules d'acollida, com a eines que poden contribuir a l'èxit de l'acollida i integració de l'alumnat nouvingut, i que es plantegen com un marc de referència i un entorn de treball obert dins del centre educatiu que facilita l'atenció immediata i més adequada de l'alumnat nouvingut i que ajuda a resoldre les inquietuds del conjunt del professorat davant la nova realitat. Per a una valoració d'aquesta experiència, *vid.* la tesi doctoral de Carina Siqués Jofre, *Les aules d'acollida d'educació primària a Catalunya: descripció i avaluació de resultats*, consultable a <http://www.tdx.cbuc.es/TDX-0716108-130234/>.

de l'ensenyament, el qual té conseqüències sobre l'organització del conjunt del sistema escolar. Així, el sistema de conjunció es caracteritza per la no separació dels estudiants en centres o grups classe diferents per raó de llengua emprada en la docència. A partir d'aquesta idea central, cadascun dels models concrets pot regular de forma no necessàriament coincident la utilització de les llengües oficials com a llengües docents i el seu ensenyament com a matèria d'estudi. Diversament, el sistema de separació lingüística es caracteritza per l'escolarització dels estudiants en línies o centres diferents en funció de la llengua o llengües oficials emprades com a vehiculars de l'ensenyament, sens perjudici de l'estudi com a matèria de les dues llengües oficials. Es tracta en tots els casos de models de separació lingüística electiva, atès que s'atribueix als pares o als mateixos estudiants optar per una de línies previstes pel sistema, a diferència d'altres models comparats on l'ordenament jurídic condiona o restringeix l'opció per una de les línies o tipus de centre.⁵¹

Dins les motivacions complexes que determinen l'adopció pels poders públics d'un o altre sistema s'hi entrecreuen les consideracions de tipus lingüístic o pedagògic, amb d'altres concepcions més àmplies sobre el model de societat. En tres comunitats autònomes (Catalunya, Galícia i Illes Balears) el legislador ha establert models de conjunció lingüística, amb la previsió d'adaptacions per a l'ensenyament primari i secundari, la inclusió dels centres públics i privats i el reconeixement als centres educatius d'un marge variable d'intervenció en la seva aplicació. És possible que la proximitat entre el català i el gallec respecte del castellà –al capdavant, totes elles llengües romàniques amb un grau considerable d'intercomprensió– hagi facilitat, juntament amb factors polítics i socials, la implantació del model. En les comunitats bascófonas del País Basc i Navarra regeix, en canvi, el sistema de separació, que comporta l'establiment de tres models diferents, amb una incidència social diversa, segons el grau de presència de les dues llengües com a vehiculars. A diferència dels casos precedents, la distància lingüística més marcada entre el basc i el castellà, i una extensió menor del seu coneixement en el moment de la implantació dels models, hauria afavorit aquesta opció inicial, que abasta l'ensenyament

51. És el cas del Quebec, que condiona el dret dels pares a demanar l'ensenyament en anglès a l'acreditació d'una sèrie de condicions, majoritàriament vinculades al fet que els pares reberen l'ensenyament en anglès (art. 73 de la Carta de la Llengua francesa, de 26 d'agost de 1977).

públic i el privat. El cas valencià se situa en una posició intermèdia, ja que si bé es preveuen models lingüístics distints per raó de la llengua vehicular, amb una implantació territorial diferenciada, la seva aplicació real és força matisada, la qual cosa provoca que la separació dels alumnes per raons lingüístiques sigui sovint més teòrica que real.

3.2. Sistemes de conjunció lingüística

3.2.1. Catalunya

L'article 3 EAC de 1979⁵² declarava el català llengua pròpia i ordenava la Generalitat, per una banda, a prendre mesures per tal d'assegurar el coneixement de les dues llengües oficials, i per altra banda, a crear les condicions que permetessin d'arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans. Aquest precepte va emmarcar l'establiment, per la Llei 7/1983, de 14 d'abril, de normalització lingüística (LNL), de les bases d'un model lingüístic escolar de conjunció, en tant que l'Administració havia d'evitar la separació dels alumnes per raons lingüístiques (art. 14.5 LNL). Posteriorment, per la Llei 1/1998, d'1 de gener, de política lingüística (LPL), va recollir aquesta prohibició (art. 21.5 LPL) i va fixar clarament el català com a llengua vehicular (art. 21.1 LPL). L'actual article 6.1 EAC de 2006 especifica que, com a llengua pròpia de l'ensenyament, el català "és la llengua normalment emprada com a vehicular i d'aprenentatge en l'ensenyament", i l'article 35 EAC ho reitera en proclamar els drets lingüístics educatius. Es ratifiquen així les bases d'un model lingüístic escolar que, atesa la situació sociolingüística de Catalunya, i per a complir el mandat estatutari de normalització, fa del català centre de gravetat del model, sense excloure el castellà.

El caràcter propi del català, que té com a primer referent les institucions educatives,⁵³ es reitera i troba una correspondència subjectiva en l'article 35.1 EAC, que estableix que "totes les persones tenen dret a rebre l'ensenyament en català, d'acord amb el que esta-

52. Anteriorment, amb l'aprovació del Reial Decret 2092/1978, la llengua catalana s'incorporava oficialment al sistema educatiu no universitari.

53. Pel que fa a l'administració dels centres educatius, l'art. 20 de la LPL estableix que aquests han de fer del català el vehicle d'expressió normal en llurs activitats administratives, tant internes com externes.

bleix aquest Estatut." D'acord amb una interpretació sistemàtica del text, aquest dret no comporta l'obligació d'utilitzar exclusivament el català a les aules, atès que el castellà ha de tenir una "presència adequada" per tal d'assolir l'objectiu de coneixement de les dues llengües oficials en finalitzar l'ensenyament obligatori (art. 35.2 EAC).⁵⁴ Admesa la constitucionalitat del sistema de conjunció lingüística i la inexistència d'un dret constitucional a rebre l'ensenyament en una llengua oficial determinada, el dret de l'article 35.1 EAC s'ha de connectar amb la competència exclusiva autonòmica sobre la llengua catalana (art. 143.1 EAC), i comporta una obligació correlativa de la Generalitat de garantir l'ús de la llengua pròpia en el sistema escolar català.⁵⁵ Igualment s'estableix que "els alumnes tenen dret a no ésser separats en centres ni en grups classe diferents per raó de la seva llengua habitual" (art. 35.3 EAC, que es correspon amb l'art. 21.5 LPL), la qual cosa implica sancionar estatutàriament el model de conjunció, en la mesura que del dret en sorgeix el deure dels poders públics d'assegurar una organització del sistema educatiu conforme al principi de no separació de l'alumnat.

En el marc de la LNL, i posteriorment de la LPL, la regulació de l'ús de la llengua catalana com a llengua vehicular es va regular per diverses normes reglamentàries,⁵⁶ d'acord amb les quals les àrees de llengua castellana i de llengua catalana s'impartiran, respectivament,

54. L'art. 35.2 EAC (que té com a precepte paral·lel l'art. 21.3 LPL) diu: "També tenen el dret i el deure de conèixer amb suficiència oral i escrita el català i el castellà en finalitzar l'ensenyament obligatori, sigui quina sigui llur llengua habitual en incorporar-se a l'ensenyament. L'ensenyament del català i del castellà ha de tenir garantida una presència adequada en els plans d'estudi".

55. Indirectament, el reconeixement d'aquest dret contribueix també a delimitar l'acció estatal adreçada a garantir la presència del castellà a través de la fixació dels ensenyaments mínims, a partir de la competència de l'Estat sobre la legislació bàsica de l'art. 149.1.30 CE. De fet, la majoria d'apartats de l'art. 35 EAC no impliquen una modificació substancial respecte de la legislació preexistent, per bé que el canvi de tipus normatiu (de principis legals a drets estatutari) determina unes majors garanties (arts. 37-38 EAC).

56. L'art. 9 del Decret 362/1983, de 30 d'agost, modificat pel Decret 576/1983, de 6 de desembre. Actualment, es fa referència al català com a llengua vehicular a l'art. 3.3 del Decret 282/2006, de 4 de juliol de 2006, pel qual es regulen el primer cicle de l'educació infantil i els requisits dels centres, i a l'art. 4.1 del Decret 181/2008, de 9 de setembre de 2008, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments del segon cicle de l'educació infantil. Altrament, quan es tracta de l'ensenyament d'idiomes de règim especial, l'art. 3, del Decret 4/2009, de 13 de gener de 2009, pel qual s'estableix l'ordenació i el currículum dels ensenyaments d'idiomes de règim especial, distingeix aquest idioma en tant que llengua vehicular, mentre que la llengua catalana serà la de referència.

en aquesta llengua, i es farà una extensió progressiva del català com a llengua d'ensenyament.⁵⁷ La determinació de la llengua vehicular pels poders públics i els centres educatius és modulada pel reconeixement del dret a rebre l'ensenyament infantil en la llengua habitual de l'alumne (art. 21.2 LPL),⁵⁸ que manté la seva vigència, tot i que no s'ha incorporat a l'Estatut, i que s'ha de satisfer a través de mesures adoptades pels centres i per l'administració educativa, de forma no contradictòria amb el dret i principi de no separació dels alumnes per raons idiomàtiques.⁵⁹

En coherència amb les disposicions anteriors, s'estableix l'obligació del professorat dels centres docents de Catalunya de qualsevol nivell de l'ensenyament no universitari de conèixer les dues llengües oficials i aquest ha d'estar en condicions de poder fer-ne ús en la tasca docent (art. 24.1 LPL); coneixement que s'ha de garantir en l'accés,⁶⁰ i s'hauria de consolidar mitjançant una formació permanent adequada.

57. El desplegament reglamentari previst pel Decret 576/1983 s'establí per l'Ordre de 8 de setembre de 1983, posteriorment modificada per l'Ordre de 6 de desembre de 1983, on es determinaven un nombre d'àrees que a partir del curs 1983-1984 s'haurien d'impartir en català a l'EGB i el Batxillerat, amb la previsió que, com a llengua pròpia de l'ensenyament, el català seria emprat de manera progressiva i generalitzada a tots els nivells, graus i cursos de l'ensenyament no universitari, per tal d'aconseguir un coneixement de la llengua catalana i castellana ponderat i compensatori en el marc de l'ensenyament obligatori.

58. Regulat per a l'educació infantil i el cycle inicial de primària per l'article 6 del Decret 362/1983 i desenvolupat per l'article 7 de l'Ordre de 8 de setembre de 1983, que encomana als centres, amb el suport del Departament d'Ensenyament, adoptar les mesures organitzatives i didàctiques necessàries per aquest fi. Únicament un màxim d'una desena d'alumnes per any demanen l'educació individualitzada en castellà.

59. El TSJC, en la Sentència de 14 de maig de 2008, es va pronunciar a favor de l'obligació de l'Administració educativa d'incloure formalment en els documents de preinscripció en els centres l'opció dels pares quant a la llengua del primer ensenyament, sense qüestionar el sistema de conjunció lingüística. En aquest punt ens sembla que el més adequat és reflexionar sobre quin és el mètode educatiu més productiu, tenint en compte la finalitat de l'educació pel que fa a les llengües oficials d'acord amb la doctrina constitucional. A més, el català és una llengua fàcilment comprensible per als castellano parlants, donada la similitud entre les estructures lingüístiques, cosa que pot afavorir que es continuï triant la llengua pròpia com a llengua vehicular, ja que altrament es dificultaria l'aprenentatge suficient i real de la llengua catalana i no és una mesura discutida significativament.

60. El Decret 244/1991, de 28 d'octubre, sobre el coneixement de les dues llengües oficials per a la provisió de llocs de treball docents dels centres públics d'ensenyament no universitari de Catalunya, dependents del Departament de la Generalitat, exigeix el certificat C de català, que és el nivell reconegut automàticament als qui han cursat l'ensenyament secundari obligatori a Catalunya.

L'aplicació d'aquest model de conjunció, que prioritza el català com a llengua docent, s'ha vist condicionada per la regulació estatal dels ensenyaments mínims, pel que fa a les àrees lingüístiques.⁶¹ La Generalitat ha dut a terme una aplicació flexible d'aquesta regulació bàsica –afavorida per la proximitat de les llengües catalana i castellana–, amb la qual s'evita la reiteració de l'estudi de les estructures lingüístiques comunes en les dues àrees. La intervenció recent del Govern estatal a través del Reial Decret 1513/2006, de 7 de desembre, relatiu a l'educació primària, ha introduït un nou criteri de còmput de les hores corresponents a l'àrea de llengua castellana que suposa un increment d'aquestes, la qual cosa ha obligat a reformular el model curricular de l'administració educativa catalana. La normativa reconeix un marge a l'autonomia pedagògica dels centres per adaptar aquests ensenyaments a la realitat lingüística de l'alumnat,⁶² i per tal de poder aplicar metodologies d'immersió lingüística en llengua catalana amb la finalitat de potenciar-ne l'aprenentatge.⁶³

En definitiva, el model de conjunció lingüística a Catalunya, que fa del català la llengua vehicular d'ús normal de la docència, aconsegueix raonablement els objectius de garantia del coneixement de les dues llengües oficials i de cohesió social, com també els compromisos internacionals en el marc de la CELRM. Nogensmenys, es tracta d'un model enfrontat a nous reptes, derivats de l'evolució sociolingüística i de la demanda d'afavorir l'accés a una tercera llengua,⁶⁴ a banda de

61. Cf. Eva Pons Parera, "La llengua catalana a l'escola després de la Llei de qualitat de l'educació", *Llengua, societat i comunicació*, núm. 1, 2004, p. 16-28, <http://www.ub.edu/cusc/LSC/hemeroteca.html>.

62. El Decret 142/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària. L'article 4 del Decret regula el projecte lingüístic del centre, assenyalant com a objectiu fonamental "que tot l'alumnat assoleixi una sòlida competència comunicativa en acabar l'educació obligatòria, de manera que pugui utilitzar normalment i de manera correcta el català i el castellà, i pugui comprendre i emetre missatges orals i escrits senzills en una llengua estrangera decidida pel centre. Durant l'educació primària es farà un tractament metodològic de les dues llengües oficials, tenint en compte el context sociolingüístic, per garantir el coneixement de les dues llengües per part de tot l'alumnat, independentment de les llengües familiars."(art. 4.3).

63. L'art. 5 del Decret 142/2007, de 26 de juny. El novembre del 2007 el Departament d'Educació va aprovar el "Pla per a l'actualització de la metodologia d'immersió en l'actual context sociolingüístic, 2007-2013).

64. La Generalitat ha convocat ajuts per als centres públics i privats concertats d'educació infantil i primària i d'educació secundària de Catalunya per a participar en un pla experimental de llengües estrangeres (que abasta un total de 800 centres durant el curs 2007-2008).

la pressió contrària de sectors polítics minoritaris, la qual cosa planteja l'oportunitat de reformes legals que reforcin i concretin alguns dels aspectes del model lingüístic escolar vigent.⁶⁵

3.2.2. Illes Balears

L'article 3 EAIB de 1983 establí que la llengua catalana, pròpia de les Illes, tindria, juntament amb el castellà, caràcter oficial, així com el dret de conèixer-la. La modificació de l'Estatut de l'any 1999 hi va afegir un mandat als poders públics de garantir l'ús normal i oficial dels dos idiomes i d'assegurar-ne el coneixement, cosa que s'ha mantingut en la reforma de 2007.⁶⁶ A més, s'explicita la competència autonòmica sobre l'ensenyament de la llengua catalana, vinculant-la amb un objectiu normalitzador (anterior art. 14, actual art. 35 EAIB). Els principis bàsics del model lingüístic de l'ensenyament no universitari es van formular per la Llei 3/1986, de 19 d'abril, de normalització lingüística de les Illes Balears (LNLIB), si bé la introducció definitiva de la llengua catalana en el sistema escolar de les Illes Balears fou retardada per la manca de transferència de les competències educatives, que no es produí fins l'any 1994.

La LNLIB fixa entre els seus objectius, en l'article 1.2.b "assegurar el coneixement i l'ús progressiu del català com a llengua vehicular en l'àmbit de l'ensenyament", i en l'article 2.1 recorda que "la llengua catalana és la pròpia de les Illes Balears i tots tenen el dret de conèixer-

Tots els projectes recullen uns trets comuns que s'emmarquen dins unes actuacions proposades pel Departament d'Educació. En el cas de l'educació primària, es contempla l'avançament de l'aprenentatge de la llengua estrangera a l'educació infantil, la introducció de la segona llengua estrangera a 5è i 6è curs, i el seu ús vehicular en continguts curriculars d'àrees no lingüístiques. A l'ESO es treballarà a l'aula de llengua estrangera a partir de projectes sobre temes diferents i se'n preveu l'ús vehicular en assignatures no lingüístiques.

65. Actualment es tramita pel Parlament de Catalunya el Projecte de Llei d'educació de Catalunya, que dedica el títol II al "Règim lingüístic del sistema educatiu català" (BOPC núm. 317, de 8 de setembre de 2008, p. 7 a 9).

66. L'art. 3 EAIB disposa: "3. Les institucions de les Illes Balears garantirán l'ús normal i oficials dels dos idiomes, prendran les mesures necessàries per assegurar el seu coneixement i crearan les condicions que permetin arribar a la igualtat plena de les dues llengües en quant als drets dels ciutadans de les Illes Balears." L'aspecte principal a notar és la introducció d'un criteri d'igualtat material de les dues llengües, que ha de guiar l'actuació dels poders públics autonòmics.

la", tot precisant en l'apartat 2 que "aquest dret implica [...] rebre l'ensenyament en català". Més concretament, l'article 22.1 LNLIB determina que "el Govern de la Comunitat Autònoma, a fi de fer efectiu el dret a l'ensenyament en llengua catalana, ha d'establir els mitjans necessaris encaminats a fer realitat l'ús normal d'aquest idioma com a vehicle usual en l'àmbit de l'ensenyament en tots els centres docents", i l'apartat 3 estableix que "l'Administració ha de posar els mitjans necessaris per a garantir que els alumnes no seran separats en centres diferents per raons de llengua". Per tant, es configura legalment un model de conjunció,⁶⁷ si bé condicionat pel concepte jurídic indeterminat de "progressivitat" en la seva aplicació, que deixa un marge a l'Administració a l'hora de fixar la llengua de la docència, tot respectant els objectius esmentats.⁶⁸

La regulació de l'ús vehicular del català, en el marc de la LNLIB, s'establí pel Decret 92/1997, de 4 de juliol, conegut com "Decret de mínims", aplicable a centres públics i privats concertats. D'acord amb aquesta norma, i en el termini de quatre anys, com a mínim la meitat de les àrees de l'educació infantil, primària, secundària obligatòria⁶⁹ i secundària postobligatòria s'han d'impartir en català, tot permetent que potestativament pels centres s'incrementi aquest mínim.⁷⁰ Al servei del model lingüístic escolar, l'article 23 LNLIB, i altres disposicions concordants, exigeixen als mestres i professors una competència oral i escrita en les dues llengües oficials, tot i que la manca de competèn-

67. Aquesta qualificació del model no era tan clara en la precedent Ordre del Conseller de Cultura de 12 d'agost de 1994, que va suposar un desplegament inicial qüestionable de la LNLIB. *Vid.* Bartomeu Colom Pastor, "El model lingüístic educatiu a les Illes Balears en l'ensenyament no universitari", *Revista de Llengua i Dret*, núm. 29, p. 81-94, qui cita el Dictamen del Consell Consultiu de les Illes Balears 39/1997, de 24 de juny.

68. Pel que fa a l'administració dels centres, l'art. 22.2 LNLIB recull també de la idea de progressivitat, en dir que "l'Administració ha de prendre les mesures adequades perquè la llengua catalana sigui emprada progressivament en tots els centres d'ensenyament, a fi de garantir el seu ús com a vehicle d'expressió normal, tant a les actuacions internes com a les externes i a les actuacions i documents administratius."

69. Pel que fa a l'educació primària i secundària obligatòria la norma fixa un mínim d'àrees que s'impartiran en llengua catalana: en la primera, medi natural, social i i cultural (art. 17.c); i en la segona, ciències socials, geografia i història i ciències de la natura (art. 18.a).

70. D'acord amb l'art. 10 del Decret 92/1997, s'afirma que "fins a arribar a la meitat del còmput horari, el Projecte lingüístic especificarà quines àrees, a més de les que s'indiquen en aquest Decret, s'impartiran en llengua catalana, pròpia de les illes Balears, i quines en llengua castellana", i l'art. 11 determina que els centres, tot cercant el consens majoritari dels pares, poden decidir vehicular més de la meitat del còmput horari en català.

cies plenes en educació va retardar la capacitació d'un nombre suficient de professorat, impeding així l'aplicació plena del model lingüístic escolar.⁷¹

Per al primer ensenyament es reconeix legalment el dret dels alumnes a rebre'l en la seva llengua, sigui la catalana o la castellana (art. 18.1 LNLIB), sense concretar les mesures a adoptar per a satisfer-lo.⁷² L'any 2004 Conselleria d'Educació va fer un desplegament reglamentari del dret dels pares a elegir la llengua del primer ensenyament dels alumnes (entès essencialment com l'etapa d'educació infantil, és a dir, entre 3 i 6 anys), el qual fou qüestionat pels sectors educatius i socials més compromesos amb la normalització de la llengua, en entendre que es fomentava una opció oposada als programes d'immersió lingüística, i que endarreriria l'aprenentatge de la lectura i escriptura en català.⁷³ També va suscitar dubtes inicials l'aprovació del Decret 52/2006, de 16 de juny, sobre mesures per a fomentar la competència lingüística en llengua estrangera (anomenat Decret de trilingüisme), en relació a la seva compatibilitat amb el Decret de mínims,⁷⁴ si bé finalment es preveia l'aplicació voluntària pels centres com a pla pilot.

Pel que fa a l'ensenyament obligatori de la llengua i literatura catalanes en tots els nivells, graus i modalitats de l'ensenyament no

71. La LNLIB de l'any 1986 dedicà una especial atenció a la capacitació progressiva del professorat que ja prestava serveis a les Illes o procedents d'altres comunitats autònomes (art. 23.3, disposicions addicionals 6^a, 7^a i 8^a i disposició transitòria 4^a), però caldrà esperar fins l'any 1993 perquè el Ministeri d'Educació estableixi el requisit lingüístic en els concursos de trasllat i en els concursos-oposició al cos de mestres i de professorat de secundària.

72. Sobre la polèmica provocada per la redacció divergent d'aquest precepte en la versió catalana i en la castellana de la LNLIB, *Vid.* Bartomeu Colom, ob. cit., "El model lingüístic educatiu...", p. 87-88.

73. L'Ordre de 13 de setembre de 2004, que preveia l'adhesió voluntària dels centres a les seves previsions, va tenir una recepció molt minoritària en els centres públics i més significativa en els centres concertats, la qual cosa no ha impedit que la majoria dels infants continuïn rebent la lectoescriptura en català. Els centres rebien, en aquest cas, un increment de personal i de recursos materials.

74. En aquest sentit, segons el Decret, l'ensenyament en llengua estrangera pot ser entre 1/5 i una 1/3 part de les hores lectives, i la resta de currículum s'ha de repartir de manera "equitativa" entre el català i el castellà segons criteris d'"eficiència i racionalitat" (art. 2 del Decret). El pla pilot d'ensenyament trilingüe no aconseguí una adhesió majoritària, i en l'actualitat el Govern s'està replantejant la metodologia orientada a reforçar la tercera llengua.

universitari, la previsió legal que la dedicació horària serà com a mínim igual a la destinada a l'estudi de la llengua i literatura castellanés (art. 10 LNLIB) s'ha vist també condicionada pel grau notable de detall de la normativa estatal reguladora dels ensenyaments mínims. El dit reglamentisme ha condicionat l'aplicació de models d'immersió en l'aprenentatge de la lectoescriptura al primer cicle de l'educació primària i ha incidit negativament sobre el tractament conjunt de les estructures lingüístiques comunes en els diferents nivells educatius.⁷⁵

D'aquesta manera, l'aplicació del sistema educatiu de conjunció a les Illes Balears, condicionada per la relativa joventut del model, ha estat menys ambiciosa a l'hora de garantir la presència del català com a llengua vehicular del que exigiria la CELRM. Nogensmenys, i malgrat que els darrers anys s'han qüestionat certes iniciatives governamentals perquè tendrien a erosionar la presència del català en el sistema educatiu balear, s'observen uns resultats globalment positius del model en termes d'integració i de capacitació dels estudiants en les dues llengües oficials.⁷⁶

3.2.3. Galícia

L'article 4 EAG de 1980 definí el gallec com la llengua pròpia de Galícia, i va establir el dret de conèixer els dos idiomes oficials i l'obligació dels poders públics de garantir-ne l'ús normal i oficial i de disposar el mitjans necessaris per a facilitar-ne el coneixement.⁷⁷ Més tard, la Llei 3/1983, de 15 de juny, de normalització lingüística (LNLG), va declarar que el gallec, com a llengua pròpia de Galícia, es també

75. El TSJIB va anul·lar parcialment, a través de la Sentència de 15 de desembre de 2005, el Decret 111/2002, de 2 d'agost, pel qual s'estableix l'estructura i l'ordenació dels ensenyaments de Batxillerat a les Illes Balears, en concloure que la regulació de l'ensenyament dels aspectes comuns de la llengua i literatura catalana i castellana contradeia la configuració dels ensenyaments mínims establerta pel Reial decret 3474/2000, de 29 de desembre.

76. Una mostra d'això seria l'increment de la utilització del català a les proves de selectivitat. Del 65,8% que feren les proves en català a la convocatòria de juny de 2004 s'ha passat al 70,9% del 2005 i al 72,4 del 2006. Aquests valors se situen per damunt del 90% entre els alumnes procedents de centres de Menorca i de centres dels pobles de Mallorca.

77. Prèviament, la introducció de l'estudi i l'ús del gallec tingué lloc pel Decret de bilingüisme, curs 1979-1980.

llengua oficial en l'ensenyament en tots els nivells educatius (art.12.1), i fixà les bases d'un model de conjunció. A partir de la remissió que feia la Llei a normes posteriors per a reglamentar l'ús de les llengües oficials en l'ensenyament (art. 12.2), la lentitud d'aquest desplegament normatiu ha condicionat l'efectivitat de les previsions legals fins a èpoques molt recents.⁷⁸

En efecte, la LNLG constitueix en si mateixa un marc normatiu genèric i ambigu per a la configuració del model lingüístic educatiu, en establir un manament a les autoritats educatives de la Comunitat Autònoma perquè arbitrin les mesures encaminades a promoure l'ús progressiu del gallec en l'ensenyament (art. 13.2), i afirmar que: "Els alumnes no podran ser separats en centres diferents per raó de llengua. També s'evitarà, si no és que amb caràcter excepcional les necessitats pedagògiques ho aconsellin així, la separació en aules diferents" (art. 13.3). Per al primer ensenyament, en termes similars a les altres comunitats autònomes, es reconeix el dret dels infants a rebre'l en la llengua materna, amb l'adopció de les mesures necessàries pel Govern (art. 13 LNLG). Aquestes previsions es complementen per l'obligació de les autoritats educatives de garantir que al final dels cicles en què l'ensenyament del gallec és obligatori, els alumnes coneixin aquesta llengua, en el nivell oral i escrit, amb igualtat amb el castellà (art. 14.3), per la qual cosa ha d'incloure's com a matèria en el currículum dels nivells no universitaris, aplicable a centres públics i privats (art. 14.1).

En el desplegament de la LNLG, pel que fa a l'ús i l'ensenyament del gallec en la docència no universitària, es poden distingir tres etapes següents: a) la incorporació del gallec com a llengua vehicular a les classes d'algunes àrees, especialment les humanístiques (Ordre d'1 de març 1988); b) l'equiparació de les hores d'ensenyament amb el castellà i la incorporació del gallec com a llengua vehicular a les classes d'una bateria més àmplia de matèries –diferents àrees científiques–

78. Cf. Alba Nogueira López, "La legislació lingüística a Galícia, especialment en l'àmbit de l'educació: crònica d'un declivi consentit", *Vint anys de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià*, Alzira, Bromera, 2005, p. 139-167. Igualment d'aquesta autora, a l'obra citada abans "Estatuto jurídico de la lengua gallega", en la obra col·lectiva citada en la nota 10, *Estudios sobre el Estatuto jurídico...*, de J. M. Pérez (coord.), p. 457-466. També es pot consultar més recentment d'aquesta autora "Dereito á educación, garantía de competencia lingüística e contido dos dereitos lingüísticos", *A Convivencia plural: dereitos e políticas de xustiza*, Xunta Galicia, 2008, p. 85-99.

del currículum, i l'obertura de la possibilitat d'aconseguir un ús paritari de les dues llengües (Decret 247/1995, modificat per Decret 66/1997);⁷⁹ i c) l'extensió del gallec com a llengua vehicular en els diferents nivells en tota una sèrie de matèries, arribant a un mínim del 50% de la docència (Decret 124/2007, de 28 de juny, pel qual es regula l'ús i la promoció del gallec en el sistema educatiu).⁸⁰ A partir de l'article 17 LNL, l'ordenament gallec preveu l'acreditació del coneixement del gallec per part dels docents en l'accés als diversos cossos docents, que té caràcter eliminatori en aquelles especialitats relacionades amb matèries que s'han d'impartir necessàriament en gallec.⁸¹

Tot i que des de l'any 1995 la normativa citada admetia que l'adquisició pels alumnes d'una competència comunicativa en gallec era indestruïble de la utilització vehicular d'aquesta llengua en una part significativa del currículum, els problemes principals sorgiren per l'aplicació deficient de què fou objecte el Decret 247/1995 per part de l'Administració autonòmica,⁸² i pel dictat d'altres normatives que feien una interpretació bastant generosa de la possibilitat de dispensa als alumnes de la matèria de gallec (art. 14.2 LNLG).⁸³ Davant

79. El Decret 247/1995 equiparava el nombre d'hores d'ensenyament de la llengua gallega i de la llengua castellana (art. 3), que serien impartides en la mateixa llengua (art. 3). En educació infantil i primer cicle de primària s'hauria d'utilitzar la llengua materna predominant entre l'alumnat, encara que caldria vetllar perquè els alumnes adquirissin de forma oral i escrita el coneixement de l'altra llengua oficial de Galícia (art. 4.1) i caldria prestar atenció individualitzada als alumnes que no tinguin coneixement suficient de la llengua materna predominant (art. 4.2). En el segon i tercer cicles de primària haurien d'impartir-se en gallec dues àrees de coneixement, com a mínim, essent una d'aquestes l'àrea de coneixement del medi natural, social i cultural (art. 4.3). A l'ESO, es proclamava, s'impartirà en gallec l'àrea de ciències socials (geografia i història) i l'àrea de ciències de la naturalesa (art. 5.1). I dins les optatives, es preveia impartir en gallec les ciències mediambientals i de la salut i, si és el cas, l'optativa oferta pel centre (art. 5.2.).

80. Aquesta norma es refereix també a l'ús de la llengua gallega en l'Administració educativa de Galícia, els centres educatius que en depenen i del personal al seu servei, amb la previsió d'utilitzar amb caràcter general la llengua gallega i fomentar-ne l'ús oral i escrit en els diversos àmbits (art. 2 Decret 124/2007).

81. L'art. 4 del Decret 124/2007 preveu una formació lingüística específica del professorat, un cop s'ha incorporat a la plaça.

82. *Vid.* una descripció crítica de tot el procés a Emilio Xosé Ínsua, "Entre la esperanza, el escepticismo y algunas resistencias: el idioma gallego en el sistema educativo actual", *Revista de Llengua i Dret*, núm. 50, p. 257-272.

83. Si bé la LNLB configurava amb caràcter excepcional aquesta possibilitat, exclouent els alumnes que hagin cursat sense interrupció els seus estudis a Galícia, el Decret 79/1994, desenvolupat per l'Ordre de 30 de juny, permetia ampliar fins a 4 anys la dis-

d'això, el nou Decret 124/2007 (en sintonia amb el Pla de Normalització Lingüística, aprovat per unanimitat al Parlament gallec el 21 de setembre de 2004), que deroga les disposicions precedents, pretén impulsar la igualtat plena i efectiva entre les dues llengües oficials per part de tota la població escolar i garantir la mateixa competència en ambdues llengües, mitjançant l'especificació de les matèries que s'han d'impartir en gallec en els diferents nivells,⁸⁴ la introducció de modulacions per al primer ensenyament,⁸⁵ i una regulació més detallada del contingut i el procediment d'elaboració del projecte lingüístic dels centres (art. 14).

En suma, tot i partir d'una situació sociolingüística favorable per l'extensió social del coneixement de la llengua, la introducció del gallec en el sistema educatiu ha estat un procés normatiu lent i marcat per un cert desinterès i falta de planificació de les autoritats educatives a l'hora d'aplicar les disposicions normalitzadores en l'àmbit de l'ensenyament. L'increment de l'ús vehicular del gallec introduït per la normativa més recent, inferior als nivells exigits per la CELRM, ha motivat que des d'alguns sectors polítics i socials es tracti de crear conflictivitat en relació amb el model educatiu, que ofereix actualment uns resultats no prou satisfactoris en termes de

pensa (que actualment l'art. 15 del Decret 124/2007 redueix a dos anys) i preveia concedir automàticament l'exempció a aquells que presentessin deficiències auditives, aspecte que fou anul·lat pel TSJG. Cal notar que l'exempció no està concebuda com una exempció de l'estudi, ja que cal assistir a les classes de gallec, sinó de l'avaluació de la matèria.

84. Pel que fa a l'ensenyament primari, dins del 50 %, a part de les àrees de coneixement del medi natural, social i cultural, es fomentarà la impartició en aquesta llengua de matèries troncales en tota l'etapa, com les matemàtiques (art. 8 i punt 2.1.26 de l'Annex). En l'educació secundària obligatòria, on regeix també el mínim del 50%, s'impartiran en gallec les matèries de ciències de la naturalesa (també quan es desdoblí en biologia i geologia, per un costat, i física i química, per l'altre), ciències socials, geografia i història, matemàtiques i educació per a la ciutadania. A més de les anteriors, el claustre completarà el nombre de matèries, excloent les que es configuren legalment com a voluntàries. Dins de les possibilitats de cada centre, es tendirà a incloure entre les matèries impartides en gallec les matemàtiques i la tecnologia (art. 9 i punt 2.1.27 de l'Annex).

85. En relació amb l'etapa d'educació infantil, l'art. 7 afegeix a allò previst anteriorment per l'art. 4 del Decret 247/1995 (*vid. supra*), que en el cas de contextos castellanoparlants la utilització del gallec com a llengua de comunicació i ensenyament haurà de ser com a mínim igual a la del castellà i que es fomentarà l'adquisició progressiva de la lectura i escriptura en gallec, de manera que es converteixi en l'idioma base de l'aprenentatge, per tal de permetre que l'alumnat adquireixi una competència comunicativa en aquesta llengua. Actualment, *vid. Decret 124/2007*, de 28 de juny que avança en l'ensenyament en gallec.

coneixement i domini pels alumnes de la llengua pròpia en igualtat amb el castellà.⁸⁶

3.2.4. Aran

Dins de Catalunya, el territori de l'Aran té un règim lingüístic particular basat en el reconeixement de l'occità, parlat en la seva varietat aranesa, com a llengua pròpia de la Vall i dotada d'un estatut d'oficialitat. En el marc de l'article 3.4 EAC de 1979, que contenia un manament d'ensenyament de l'aranès,⁸⁷ es va establir per a aquest territori un model lingüístic educatiu propi, que segueix les pautes del sistema de conjunció. Així, la LNL de 1983 va preveure la inclusió de l'aranès en l'ensenyament obligatori a l'Aran, com a principal mecanisme per a garantir el dret a conèixer-lo;⁸⁸ i la posterior Llei 16/1990, de 13 de juliol, de règim especial de la Vall d'Aran (LREVA) obligà els poders públics de garantir l'ús de l'aranès en el sistema educatiu (art. 2.2 LREVA). El reconeixement per l'article 36.1 EAC de 2006 del dret que tenen totes les persones a l'Aran de conèixer l'occità, que es declara ara oficial a Catalunya,⁸⁹ reforça les bases normatives del model lingüístic educatiu, sens perjudici de la determinació legal d'altres drets i deures en relació amb l'aranès (art. 36.3 EAC).

L'obligatorietat de l'ensenyament *de i en* aranès a l'Aran es recollia ja per la primera normativa lingüística educativa de Catalunya (Decrets i Ordres de 1983), si bé la incorporació general i sistemàtica en els currículums dels centres educatiu es produïa l'any 1990.⁹⁰ La intervenció del legislador autonòmic s'afirma compatible amb el

86. Dades del cens de 2001 (www.ine.es) mostraven que una cinquena part dels joves escolaritzats en gallec manifesten no sabien llegir o escriure en gallec.

87. L'art. 3.4 de l'EAC de 1979 dictava: "La parla aranesa, pròpia de la Vall d'Aran, ha de ser objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció." L'oficialitat en el territori aranès s'introduí per la Llei 16/1990, de 13 de juliol, sobre el règim especial de la Vall d'Aran (art. 2).

88. L'art. 28.4 LNL va establir que "El Consell executiu ha de proporcionar els mitjans que garanteixin l'ensenyament i l'ús de l'aranès als centres escolars de la Vall d'Aran."

89. D'acord amb el nou art. 6.5 EAC: "La llengua occitana, denominada *aranès* a l'Aran, és la llengua pròpia d'aquest territori i és oficial a Catalunya, d'acord amb el que estableixen aquest Estatut i les lleis de normalització lingüística."

90. L'Ordre de 3 d'agost de 1990 per la qual incorporà l'aranès, com a modalitat de la llengua occitana, en els currículums dels centres educatius de l'Aran.

reconeixement de la competència plena del Conselh Generau d'Aran per al foment i l'ensenyament de l'aranès,⁹¹ el qual n'aprova el currículum el 13 de febrer de 1998.⁹² Així mateix, el Govern de la Generalitat ha regulat l'exigència del coneixement oral i escrit de la llengua occitana en la provisió de places docents en centres públics en el territori de l'Aran,⁹³ alhora que s'ha traspassat al Conselh Generau la formació permanent del professorat en llengua i cultura aranesa.⁹⁴

Pel que fa a l'ús de l'aranès com a llengua vehicular, després d'una evolució progressiva, actualment es configura com la llengua base d'aprenentatge dels escolars de 3 a 7 anys, és a dir, de l'ensenyament infantil i del cicle inicial de l'educació primària, on s'apliquen mètodes d'immersió. A partir del cicle mitjà de primària, de 8 a 9 anys, la llengua vehicular es determina per a cadascuna de les diferents matèries escolars, amb incorporació progressiva del català, el castellà i el francès, al costat de l'aranès.⁹⁵ El currículum de l'aranès regula també la presència de l'aranès com a matèria docent en l'educació primària i secundària obligatòria,⁹⁶ i els decrets de la Generalitat

91. L'art. 20.2 LREVA afirma la competència plena del Conselh "en tot allò relatiu al foment i l'ensenyament de l'aranès i la seva cultura, d'acord amb les normes de caràcter general vigents en tota Catalunya en el camp de la política lingüística i educativa", previsió que s'ha d'interpretar d'acord amb el nou art. 143.2 EAC, que assenyalava que "correspon a la Generalitat i també al Conselh Generau d'Aran la competència sobre la normalització lingüística de l'occità, denominat aranès a l'Aran."

92. El currículum de l'aranès és el conjunt d'objectius, continguts, mètodes pedagògics i criteris d'avaluació de cadascun dels nivells, etapes, cicles, graus i modalitats del sistema educatiu que guia l'acció docent.

93. El Decret 244/1991, de 28 d'octubre, sobre el coneixement de les llengües oficials per a la provisió de llocs de treball docents, determina la necessitat d'acreditar el coneixement oral i escrit de l'aranès en la provisió de llocs de treball a l'Aran. El nivell que cal acreditar és el certificat C o el diploma de Mestre d'aranès.

94. *Vid.* el Decret 212/1999, de 27 de juliol, de transferència de competències i serveis de la Generalitat al Conselh Generau d'Aran en matèria d'ensenyament i el Conveni entre el Departament d'Ensenyament i el Conselh d'1 de setembre de 1999, sobre la formació permanent en llengua i cultura aranesa.

95. Així, per exemple, en el cicle mitjà de l'educació primària, les matemàtiques s'imparteixen en castellà, les ciències socials en aranès, les ciències naturals en català, plàstica en francès i educació física en aranès.

96. En el cicle inicial de la primària els estudiants cursen dues hores de català i dues de castellà a la setmana, i en el cicle mitjà (8-9 anys) s'afegeix a les anteriors dues hores d'aranès i dues més de la primera llengua estrangera (francès), i en cicle superior (10-11 anys) s'addicionen dues hores de la segona llengua estrangera (anglès). Pel que fa a l'ESO, el

relatius a l'ordenació general dels ensenyaments d'educació infantil, primària i secundària obligatòria a Catalunya contempnen l'acord entre el Departament d'Educació i el Conselh Generau d'Aran per a l'organització de l'ensenyament de l'aranès i el seu ús com a llengua docent.⁹⁷

Així, la complexitat lingüística del territori de l'Aran, caracteritzada per la triple oficialitat i l'intens veïnatge amb territoris francesos, s'ha acomodat en el si d'un model lingüístic educatiu que garanteix alhora una presència significativa de la llengua oficial pròpia i el coneixement de la resta de llengües oficials, adaptant-se així a les previsions de la CELRM. L'oficialització estatutària de l'occità a Catalunya permet plantejar l'estudi de mesures per estendre el seu ensenyament més enllà del territori de l'Aran.

3.3. Models de separació lingüística

3.3.1. País Basc

En l'article 6.1 EAPB l'eusquera es defineix com la llengua pròpia del poble basc, amb un estatus d'oficialitat compartit amb el castellà, i es proclama el dret de tots els habitants de conèixer ambdues llengües. El text estatutari ordena també a les institucions de la Comunitat Autònoma, tenint en compte la diversitat sociolingüística del País Basc, arbitrar i regular les mesures i els mitjans necessaris per tal d'assegurar el coneixement de les llengües oficials (art. 6.2 EAPB). En el pla legal, la Llei 10/1982, de 24 de novembre, bàsica de normalització de l'ús de l'eusquera (LNE), després de reiterar el dret de coneixement (art. 5.1 LNE), va definir la posició i l'ús de l'eusquera en el marc d'un sistema de separació lingüística, basat en la coexistència de diferents models lingüístics d'ensenyança.

Inicialment, la LNE va enunciar entre els drets lingüístics fonamentals "el dret a rebre l'ensenyament en les dues llengües oficials" (art. 5.2.b), i en l'article 15 reconeixia el dret dels alumnes "a rebre

currículum preveu l'ensenyament de dues hores setmanals per a l'ensenyament de cada llengua oficial, és a dir, occità, català i castellà.

97. Per exemple, l'art. 6, "Llengua occitana a Era Val d'Aran", del Decret 147/2007, de 27 de juny, sobre l'educació primària.

l'ensenyament tant en eusquera com en castellà en els diversos nivells educatius". D'aquesta manera s'establia un sistema educatiu basat en el principi de llibertat d'opció de la llengua vehicular de l'ensenyament, sense que a la Llei s'articulin els models lingüístics concrets a implantar en els centres educatius (art. 16.2). D'acord amb el Decret 138/1983, d'11 de juliol, pel qual es regula l'ús de les llengües oficials en l'ensenyament no universitari,⁹⁸ existeixen tres models lingüístics per als nivells d'ensenyament obligatoris: 1) Model A: caracteritzat per la utilització docent del castellà, excepte en les assignatures d'idiomes moderns i de llengua i literatura basques. 2) Model B: caracteritzat per la utilització vehicular mixta de les dues llengües oficials, en una proporció determinada pels centres educatius. 3) Model D: configurat com a negatiu del model A, ja que la llengua vehicular és l'eusquera, excepte per als idiomes moderns i la llengua i literatura espanyoles.

Posteriorment, el dret d'opció de la llengua vehicular ha estat reiterat per la Llei 1/1993, de 19 de febrer, de l'escola pública basca (LEPB), si bé amb la possibilitat de modulació que es desprèn de l'article 12.1 LEPB que, a diferència de la LNE, garanteix "el dret dels alumnes a rebre ensenyament [i no "l'ensenyament"] tant en eusquera com en castellà en els diversos nivells educatius", de manera que no es garanteix legalment el dret a rebre *tota* l'ensenyança en la llengua oficial triada.⁹⁹ A més, els tribunals han interpretat que aquest dret no abasta l'elecció del centre docent públic, sinó que s'ha d'exercir en el marc de la planificació educativa pública.¹⁰⁰ Aquesta planificació abasta la formació lingüística del professorat, adaptada a les necessitats dels diferents models lingüístics, mitjançant un sistema de perfils

98. L'ús del basc en les activitats no docents dels centres escolars del País Basc és condicionat en funció del model assignat. Nogensmenys, pel que fa a les comunicacions externes, la interpretació de la doble oficialitat obliga a garantir el dret a rebre les comunicacions en la llengua triada.

99. *Vid.* Antoni Milian Massana, "Los límites jurídicos existentes para la configuración del sistema lingüístico escolar del País Vasco y vías para la reforma del sistema vigente", *ob. cit.*, p. 85.

100. Entre d'altres, la Sentència del TSJPB de 26 d'octubre de 2000, en què s'affirma que si bé és cert que la voluntat dels pares o la realitat sociolingüística de la zona són criteris que s'han de tenir en compte per l'Administració educativa a l'hora d'assignar els models lingüístics en els centres, a fi d'evitar l'arbitrarietat, els dits criteris no es poden configurar com a drets. Aquesta interpretació és coherent amb la doctrina jurisprudencial establerta per les SSTC 195/1989 i 19/1990.

i la previsió de modulacions temporals quant a l'exigibilitat immediata o diferida del perfil.¹⁰¹

El desenvolupament del sistema lingüístic educatiu depèn, doncs, de la demanda i de l'àmbit prestacional públic. Així, els darrers deu anys l'evolució de la demanda ha impulsat un creixement progressiu del model D (amb major presència de l'eusquera) en detriment del model A (basat en el castellà), alhora que es manté certa estabilitat del model mixt.¹⁰² L'evolució descrita de la demanda mostra la percepció social que el model D, en eusquera, garanteix els nivells més equilibrats de coneixement de les dues llengües oficials (cosa que no fan els models A i B), sense que en la resta de matèries docents els nivells d'aprenentatge i rendiment variïn en funció del model seguit.¹⁰³

En el marc de l'article 18 LEPB s'estableix, de forma més precisa que a l'anterior article 17 LNE, l'objectiu de coneixement suficient de les dues llengües oficials.¹⁰⁴ Aquesta Llei conté en l'article 20 una habilitació al Govern per a redefinir els models lingüístics, atenent als objectius de normalització lingüística i pedagògics propis del sistema educatiu,¹⁰⁵ i respectant certs límits derivats l'esfera d'autonomia pedagògica dels centres (art. 47 LEPB) i els models previstos per la dis-

101. *Vid.* el Decret 47/1993, de 9 de març. Als professors que imparteixen classe de o en eusquera en els models B o D se'ls exigeix el perfil 2 d'Educació (PL 2), mentre que als professors del model A se'ls exigeix el perfil 1 d'Educació (PL 1). Recentment, la Sentència del Tribunal Suprem d'11 de juny de 2008 ha avalat l'aplicació de primer perfil al personal d'educació especial (Decret 110/2002, de 21 de maig).

102. El model D se situa a l'entorn del 45%, i ha augmentat 10 punts percentuals durant els darrers 10 anys, alhora que el model A ha disminuït 10 punts i se situa en el 38%, mentre que el model B es trona al 18%.

103. *Vid.* Iñigo Urrutia Libarona, "Estatuto jurídico del euskera en el País Vasco", en la obra col·lectiva citada en la nota 10, *Estudios sobre el estatuto jurídico...*, de J. M. Pérez (coord.), p. 440.

104. Així, l'art. 18 LEPB preveu la incorporació obligatòria de l'eusquera i del castellà als programes d'ensenyament que es desenvolupin en l'escola pública basca, en ordre "a conseguir una capacitación real para la comprensión y expresión, oral y escrita, en las dos lenguas, de tal modo que al menos puedan utilizarse como lenguas de relación y uso ordinarios".

105. L'art. 20.1 LEPB explica que: "Estos modelos tienen un carácter instrumental, como medios idóneos para conjugar en cada caso el objetivo de normalización lingüística establecido en el artículo 18 con el de la transmisión de los contenidos curriculares propios de todo sistema educativo."

posició addicional 10^a de la LEPB.¹⁰⁶ Fent remissió a l'autonomia pedagògica dels centres, el Decret 175/2007, de 16 d'octubre, pel qual s'estableix el currículum de l'educació primària, preveu un reforçament de l'ús vehicular de l'eusquera i de l'aprenentatge i ús de llengües estrangeres en l'àmbit escolar, a fi d'assolir alumnes bilingües i, des del bilingüisme, fomentar el plurilingüisme de l'alumnat.¹⁰⁷

D'aquesta manera, l'aplicació del sistema lingüístic de separació al País Basc, d'acord amb l'evolució apuntada, ha posat de manifest les limitacions d'un sistema de separació estricta en ordre a la consecució dels objectius de coneixement de les dues llengües oficials i d'integració lingüística que han d'actuar-se a través dels sistema educatiu.¹⁰⁸ En aquest sentit, es planteja la conveniència d'introduir reformes legals per avançar cap a un model més integrador, és a dir, un model de conjunció lingüística, però dotant-lo de la flexibilitat suficient que permeti adequar-lo als diferents contextos sociolingüístics del País Basc.

3.3.2. Navarra

L'article 9 de la LORAFNA estableix que el castellà és la llengua oficial de Navarra, i que el basc tindrà també caràcter oficial en les zones bascoparlants, les quals seran delimitades legalment. A diferència d'altres estatuts, la LORAFNA no declara el caràcter propi del

106. La citada disposició 10^a es refereix a: Model A, en el qual el currículum s'impartirà bàsicament en castellà, amb la possibilitat d'impartir en eusquera algunes activitats o temes del mateix; Modelo B, en el qual el currículum s'impartirà en eusquera i castellà; i Model D, en el qual s'impartirà en eusquera. En els tres models la llengua i literatura castellana, la llengua i literatura basca i les llengües modernes s'impartiran primordialment en els seus respectius idiomes. Convé aclarir que no deroga el Decret 138/1983.

107. L'art. 13 del Decret 175/2007, que encarrega a cada centre educatiu concretar i adaptar a les seves circumstàncies els plantejaments curriculars del Decret, d'acord amb el seu projecte lingüístic i preveu reforçar reglamentàriament, sense canvis legals, l'ús vehicular de l'eusquera en tots els models (l'annex III admet que la competència comunicativa de l'alumnat estarà condicionada pel sistema de models vigent, però no renuncia a reforçar aquesta competència lingüística per als qui es troben en contextos menys favorables). Alhora, es fixa l'objectiu de garantir per a les llengües estrangeres els nivells de competència previstos per a les llengües oficials, per la qual cosa es podran impartir algunes matèries en llengües estrangeres.

108. Vid. Iñigo Urrutia Libarona, ob. cit., "Estatuto jurídico del euskera...", p. 441. Igualment, el mateix autor a "Lengua y derecho a la educación en la comunidad autónoma del País Vasco: reflexiones jurídicas sobre el tránsito hacia un nuevo modelo", *Revista de Lengua i Dret*, núm. 46, 2006, p. 279-315

basc¹⁰⁹ ni explicita els continguts materials de l'oficialitat, la qual es preveu limitada territorialment. D'acord amb l'article 9.2 "una llei determinarà aquestes zones, regularà l'ús oficial del basc i, en el marc de la legislació general de l'Estat, ordenarà l'ensenyament d'aquesta llengua". Es tracta de la Llei foral 18/1986, de 15 de desembre, del "vascuence" (LFV), que estableix en l'educació un sistema de separació lingüística, tot condicionant una aplicació territorialment diferenciada dels distints models lingüístics educatius, que seran definits reglamentàriament.¹¹⁰

La LFV defineix com a objectius essencials en l'article 1.2 "emparar el dret dels ciutadans a conèixer [...] el *vascuence* i definir els instruments per a fer-lo efectiu" i "garantir l'ús i l'ensenyament del *vascuence* d'acord amb principis de voluntarietat, gradualitat i respecte, d'acord amb la realitat sociolingüística de Navarra" (art. 1.2 LFV). I en l'article 2 reconeix el dret de tots els ciutadans de conèixer les dues llengües oficials. Però la Llei no estableix de manera clara l'abast dels drets lingüístics educatius,¹¹¹ que són condicionats per la zonificació lingüística (art. 5 LFV), ni els deures correlatius dels poders públics. De fet, només per a la zona bascófona la LFV regula les conseqüències jurídiques de l'oficialitat del basc en termes més o menys homologables a la resta de lleis lingüístiques; per a la zona mixta estableix una regulació molt migrada i ambigua,¹¹² i en la zona no bascófona es limita a preveure la presència de l'eusquera a l'àmbit escolar.

La incorporació de la llengua basca als distints nivells i modalitats de l'ensenyament no universitari es basa, en funció del territori, en principis diferents: en la zona bascófona regeixen els principis d'obligatorietat de l'eusquera com a matèria d'ensenyament i de llibertat

109. Posteriorment, la Llei foral 18/1986, de 15 de desembre, del *vascuence* declara el castellà i el basc (amb la denominació indicada) "llengües pròpies de Navarra".

110. *Vid.* més àmpliament, Iñigo Urrutia Libarona, *Derechos lingüísticos y Euskera en el sistema educativo*, Bilbao, Lete, 2005 p. 597-639.

111. D'acord amb l'art. 19 LFV: "Todos los ciudadanos tienen derecho a recibir la enseñanza en vascuence y en castellano en los diversos niveles educativos, en los términos establecidos en los capítulos siguientes", en els quals el dret es delimita per la zonificació i el marge de configuració atribuït al Govern.

112. Sobre la important controvèrsia política i jurídica sobre el règim aplicable a la zona mixta, pot assolir-se la categorització proposada per Iñaki Aguirreazkuenaga, *Diversidad y convivencia lingüística*, Diputación Foral de Navarra, Donosita, 2003, p. 214, qui ho considera un *tertium genus*, en el qual si bé no existeix una doble oficialitat, sí hi ha *usos oficials* de l'eusquera, tant en l'ensenyament com en les relacions amb les Administracions públiques.

d'elecció vehicular de l'ensenyament (art. 24 LPV);¹¹³ en la zona mixta s'apliquen els principis de voluntarietat de l'eusquera com a matèria d'ensenyament i de llibertat d'elecció de la llengua vehicular de l'ensenyament (art. 25 LFV);¹¹⁴ i en la zona no bascòfona regeix el principi de suport públic a l'ensenyament de l'eusquera, la incorporació del qual com a assignatura als centres públics i privats es condiciona a l'existència d'una demanda suficient, i d'obligatorietat del castellà com a llengua vehicular (art. 26 LFV).¹¹⁵

L'articulació concreta d'aquests principis en el sistema d'ensenyament es reenvia per l'article 20 LFV al Govern, que a través del Decret foral 159/1988, de 19 de maig, va establir quatre models lingüístics educatius, d'aplicació als centres públics i privats: 1) Model A: ensenyament en castellà, amb la llengua basca com a assignatura en tots els nivells, modalitats i graus en els centres públics i privats, d'acord amb els programes, orientacions i horaris que s'estableixin. És l'únic que es pot implantar en las tres zones, amb la previsió d'una variant per a la zona bascòfona.¹¹⁶ 2) Model B: ensenyament en basc, amb el castellà com assignatura en tots els cursos i cicles, i com llengua en una matèria o àrea dels Cicles Inicial i Mitjà, en dos del Cicle Superior d'EGB, i en una o dues matèries de BUP, COU i Formació Professional”.

113. L'art. 24 LFV diu: “1. Todos los alumnos recibirán la enseñanza en la lengua oficial que elija la persona que tenga atribuida la patria potestad o la tutela o, en su caso, el propio alumno. 2. En los niveles educativos no universitarios será obligatoria la enseñanza del vascuence y del castellano, de tal modo que los alumnos, al final de su escolarización básica, acrediten un nivel suficiente de capacitación en ambas lenguas.”

114. L'art. 25 LFV disposa que: “1. La incorporación del vascuence a la enseñanza se llevará a cabo de forma gradual, progresiva y suficiente, mediante la creación, en los centros, de líneas donde se imparta la enseñanza en vascuence para los que los soliciten. 2. En los niveles educativos no universitarios se impartirán enseñanzas en vascuence a los alumnos que lo deseen, de tal modo que al final de su escolarización puedan obtener un nivel suficiente de conocimiento de dicha lengua.” Tot i que els objectius de coneixement no es formulen de manera idèntica que per a la zona bascòfona, d'això no se'n deriven efectes diferenciadors, segons I. Urrutia, ob. cit., *Derechos lingüísticos...*, p. 623.

115. L'art. 26 LFV indica “La enseñanza del vascuence será apoyada y, en su caso, financiada total o parcialmente por los poderes públicos con criterios de promoción y fomento del mismo, de acuerdo con la demanda.” Cal notar el caràcter restrictiu de la Llei, que no parla aquí de l'ensenyament en basc.

116. En aquesta variant es permet utilitzar el basc, a petició d'un nombre suficient de pares i alumnes, prèvia autorització de l'Administració educativa competent, en una matèria o assignatura del Cicle Superior de EGB, i en una o dues matèries BUP, COU i Formació Professional de primer o segon grau. En la pràctica, com el model A del País Basc, no garanteix en tot cas un domini efectiu de la llengua.

Es tracta d'un model en desús per falta de demanda. 3) Model D: ensenyament totalment en eusquera, excepte l'assignatura de llengua castellana, en tots els cursos i cicles. Aquest model es pot implantar en la zona bascòfona i en la zona mixta. 4) Model G (no regulat pel Decret 159/1988): s'imparteix l'ensenyament totalment en castellà i no inclou la llengua basca com assignatura. Implantat a la zona mixta i no bascòfona. Els diferents models deixen marge variable als centres docents per a concretar-los en el seu projecte lingüístic, autoritzat per l'Administració.¹¹⁷

L'aplicació de les prescripcions lingüístiques relatives a l'ensenyament ha vingut condicionada, pel que fa a la zona bascòfona i mixta,¹¹⁸ per la regulació rígida de l'activitat prestacional de l'Administració autonòmica per atendre la demanda de línies en eusquera en els centres, i per les mancances de capacitació lingüística del professorat en un nombre suficient. Dins la zona no bascòfona, la regulació reglamentària situa en una posició d'al·legalitat i de desempара administrativa els centres privats (ikastolas) que hi imparteixen l'ensenyament en basc, sobre els quals recau la garantia efectiva d'aquest ensenyament.¹¹⁹ El Govern ha proposat darrerament introduir per via reglamentària un model plurilingüe que inclouria l'ús vehicular generalitzat d'una llengua comunitària, la qual cosa pot contribuir a crear un panorama molt complex en el qual es debiliti la posició de la llengua basca en l'ensenyament.¹²⁰

117. Pel que fa a la llengua d'ús en els centres, dependrà de la seva qualificació com a bilingüe o no bilingüe, d'acord amb I. Urrutia, ob. cit., *Derechos lingüísticos...*, p. 653 i ss.

118. L'art. 21 LfV encomana al Govern i las centres superiors de formació del professorat garantir la competència lingüística, per bé que l'aplicació pràctica d'aquestes previsions ha estat poc intensa i insuficient per a cobrir l'objectiu legal.

119. Això és conseqüència de la no previsió del Decret foral 159/1988 de l'oferta dels models B o D en la zona no bascòfona. La doctrina ha propugnat una interpretació alternativa de la LfV a la llum del dret internacional per tal de reconduir aquesta situació, adduint també alguns casos aïllats d'autorització administrativa d'ikastolas, segons Xabier Arzo Santiesteban, "Estatuto jurídico del euskera en Navarra", en la obra col·lectiva citada en la nota 10, *Estudios sobre el estatuto jurídico...*, de J. M. Pérez (coord.), p. 407-408. De forma aïllada s'han previst ajuts públics a aquests centres (per exemple, la Llei foral 26/2002, de 2 de juliol, de mesures per a la millora dels ensenyaments no universitaris).

120. El Projecte de Decret foral ha suscitat una forta polèmica, per la previsió de dos nous models lingüístico-educatius que incorporen l'anglès com a llengua docent per a una part de les matèries, en conjunció amb el castellà, i que substituirien els models existents. *Vid.* Iñigo Urrutia Libarona, ob. cit., "Estatuto jurídico del euskera...", p. 629-639.

En suma, i com a conseqüència dels factors jurídics i d'una política lingüística regressiva apuntats, el sistema lingüístic educatiu de la Comunitat Foral de Navarra se separa en diversos punts de les previsions de la CELRM, que exigirien especialment flexibilitzar l'àmbit prestacional públic relatiu a l'ensenyament del i en basc, com a garantia bàsica de l'oficialitat atenuada a la zona mixta, i fomentar-lo com a element gairebé únic de protecció d'aquesta llengua en la zona no bascófona.

3.3.3. País Valencià

L'article 7.1 EACV, abans de ser reformat l'any 2006, recollí la doble oficialitat dels idiomes valencià i castellà i el dret de tots de conèixer-los. Tot seguit, establí un mandat a la Generalitat per tal de garantir l'ús normal i oficial de les dues llengües i adoptar les mesures necessàries per assegurar-ne el coneixement (art. 7.2). L'habilitació expressa al legislador per a regular els criteris d'aplicació de la llengua pròpia en l'ensenyament (art. 7.5, actual art. 6.6), es condicionava per la previsió de delimitació de les zones d'ús preferent del valencià o el castellà, amb la possibilitat d'excepcionar, en les darreres, l'ensenyament de la llengua pròpia (art. 7.6, ara art. 6.7). El sistema lingüístic escolar fou configurat per la Llei 4/1983, de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià (LUEV). Les bases d'aquest sistema no s'alteren per la reforma estatutària de l'any 2006, que introdueix com a novetat el "dret a rebre l'ensenyança del, i en, idioma valencià" (art. 6.2 EACV), la qual cosa reforça en aquest àmbit el manament d'atorgar especial protecció i respecte a la recuperació del valencià (ara art. 6.5).

La LUEV, més indefinida i programàtica que d'altres lleis lingüístiques, esmenta entre els objectius legals "fer efectius els drets dels ciutadans a conèixer i usar el valencià" (art. 1.1.a), i "garantir, d'acord amb principis de gradualitat i voluntarietat, el coneixement i ús del valencià a tot l'àmbit territorial de la Comunitat" (art. 1.1.e). La regulació legal concreta de la incorporació del valencià a l'ensenyament, es vincula amb la delimitació dels municipis de predomini lingüístic valencianoparlant (art. 35) i castellanoparlant (art. 36) que realitza la Llei, de la qual neixen les potestats de la Generalitat a l'hora d'organitzar l'ensenyament obligatori projectant-hi règims lingüístics distints, en funció de la qualificació legal del municipi.

En els municipis de predomini lingüístic valencià, el sistema lingüístic educatiu en valencià, per als centres d'educació infantil i primària i per als instituts d'educació secundària, s'articula reglamentàriament a partir del deure que aquests tenen d'oferir en el marc del projecte educatiu del centre, com a mínim,¹²¹ un o dos d'entre els tres programes d'educació bilingüe existents:¹²² 1) Programa d'ensenyament en valencià (PEV): adreçat a alumnat majoritàriament valencianoparlant, comença utilitzant majoritàriament el valencià com a llengua docent, amb la presència des del primer moment de l'àrea de castellà impartida en aquesta llengua, i posteriorment es van incorporant tant àrees en castellà o valencià com siguin necessàries per aconseguir la bilingualització de l'alumnat. 2) Programa d'immersió lingüística (PIL): només per a l'educació infantil i primària, dissenyat per a un alumnat majoritàriament castellanoparlant, es comença utilitzant majoritàriament el valencià com a llengua docent, amb la incorporació de l'àrea de castellà durant el primer o segon cicle de primària. 3) Programa d'incorporació progressiva (PIP): aplicat en els municipis on no existeixen cap dels programes anteriors, comença utilitzant majoritàriament el castellà com a llengua d'ensenyament, amb la incorporació inicial de l'àrea de valencià.¹²³

Això no obstant, pel que fa a l'estudi de la llengua, de la normativa vigent es dedueix el deure inequívoc d'estudiar valencià en tot el territori de la Comunitat, com a conseqüència del seu caràcter oficial,

121. El Síndic de Greuges ha tingut l'oportunitat de pronunciar-se en el sentit que la legislació vigent no contempla la possibilitat que existeixin en els centres públics dels municipis de predomini lingüístic valencià programes que utilitzin exclusivament el castellà com a llengua docent. *Vid.* Josep Ochoa Monzó, "Estatuto jurídico del valenciano", en la obra col·lectiva citada en la nota 10, *Estudios sobre el estatuto jurídico...*, de J. M. Pérez (coord.), p. 376-377.

122. El Decret 233/1997, de 2 de setembre, pel qual s'estableix el Reglament orgànic i funcional de les escoles i dels col·legis d'educació infantil i primària (art. 88). El Decret 234/1997, de 2 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament orgànic i funcional dels instituts d'educació secundària (art. 102): ambdós decrets preveuen que els centres dels territoris castellanoparlants puguin aplicar els programes d'educació bilingüe previstos per a les zones valencianoparlants, sempre que s'hagi manifestat explícitament la voluntat dels pares i tutors i depenent de la iniciativa administrativa.

123. En el PEV la llengua estrangera s'incorpora a tercer de primària. En el PIL la incorporació posterior d'àrees impartides en les dues llengües oficials i de la llengua estrangera segueix les mateixes pautes que el programa en valencià. En el PIP, entre les àrees no lingüístiques, s'imparteix en valencià com a mínim el "Coneixement del medi natural, social i cultural", a partir del tercer curs de l'educació primària.

si bé en segons quins municipis i en funció de certes circumstàncies personals poden fer-se excepcions.¹²⁴ Aquesta limitació territorial, que implica la dissociació existent entre l'ús vehicular del valencià, només en municipis de predomini valencià, i l'ensenyament com a matèria, en principi en tot el territori autonòmic, pot ser qüestionada en termes d'integració, i tenint en compte la mobilitat dels ciutadans a l'interior de la comunitat autònoma, per bé que es reitera en l'actual article 6 EACV.

Els problemes per a garantir la posició de la llengua pròpia en el sistema lingüístic educatiu al País Valencià són, però, més amplis. D'una banda, la realitat en els municipis valencianoparlants dista d'ajustar-se a les demandes socials d'incorporació de més línies d'ensenyament en valencià en els centres en tots els nivells, incloent-hi el primer ensenyament.¹²⁵ Aquest problema d'oferta s'agreuja en el pas a la secundària dels estudiants que havien pogut estudiar en valencià a la primària, sovint per la manca de professorat capacitat.¹²⁶ Al respecte, s'establí amb un retard considerable el requisit lingüístic del personal docent,¹²⁷ com a mesura fonamental per a la implantació de programes d'ensenyament en valencià. I es produeix una diferència molt acusada entre centres públics i centres privats o con-

124. En aquest sentit, Josep Ochoa, "Estatuto jurídico del valenciano", *ob. cit.*, p. 376. L'art. 18 LUEV parla d'una incorporació progressiva en els territoris castellanoparlants, atenent a la situació sociolingüística particular, de la manera que reglamentàriament sigui determinada (art. 18.1). Tot seguit, l'art. 19.2 LUEV determina que al final dels cicles educatius en què es declara obligatòria la incorporació del valencià, els alumnes han d'estar capacitats per a utilitzar, oralment i per escrit, el valencià en igualtat amb el castellà, amb la previsió d'excepcions individualitzades (art. 19.2). Aquestes excepcions són regulades en l'article 24, que ho limita als casos d'acreditació de residència temporal dels pares en els territoris de predomini valencianoparlant, mentre que en els territoris de predomini lingüístic castellà permet als pares o tutors sol·licitar l'exempció en formalitzar la inscripció.

125. D'acord amb l'art. 19.1 LUEV: "Hom procurarà, en la mesura de les possibilitats organitzatives dels centres, que tots els escolars reben els primers ensenyaments en llur llengua habitual, valencià o castellà."

126. Sobre aquesta qüestió, *vid.* Manuel Triano López, "Educación bilingüe en la Comunidad Valenciana: éxitos y fracasos", *Revista de Llengua i Dret*, núm. 34, p. 120-121.

127. Tot i que l'art. 23.1 LUEV ja va establir que "atesa la cooficialitat del valencià i del castellà, els professors han de conèixer les dues llengües" i encomanava concretar-ho a la regulació reglamentària de l'accés del professorat dels centres públics i privats (art. 23.3), s'introduí pel Decret 62/2002, de 25 d'abril, pel qual es regula l'acreditació dels coneixements lingüístics per a l'accés i la provisió de llocs de treball en la funció pública docent no universitària a la Comunitat Autònoma Valenciana.

certats, en els quals pràcticament no existeixen programes d'educació bilingüe.¹²⁸ En aquest context, cal recollir la iniciativa recent del Govern autonòmic de prescriure l'ús vehicular de l'anglès en la matèria d'Educació per a la ciutadania a l'ESO.¹²⁹

En definitiva, la configuració i l'aplicació duta a terme pels poders públics autonòmics del sistema de separació lingüística al País Valencià presenta mancances derivades de la falta de promoció i planificació de l'ensenyament en català. D'aquí en sorgeixen qüestions sobre el veritable grau d'ensenyament de la llengua i en la llengua pròpia, que es conforma amb les previsions de la CELRM, i sobre l'abast del compliment de l'objectiu legal de domini i comprensió tant del valencià com del castellà al final de l'ensenyament obligatori.

4. Consideracions finals

En les pàgines anteriors hem analitzat la connexió de la llengua amb l'ensenyament des de dos plans interrelacionats: d'una banda, la transmissió de coneixements es realitza per mitjà d'un codi lingüístic (la llengua vehicular o docent); i, de l'altra, la responsabilitat última dels poders públics sobre el sistema educatiu implica que aquests l'empraran per a garantir el coneixement dels idiomes oficials (la llengua com a matèria obligatòria en els plans curriculars).¹³⁰ Des de les dues perspectives, el model lingüístic escolar triat és un element clau perquè la normalització lingüística progressi adequadament i no es pot desconèixer la tensió que, de conformitat amb aquesta finalitat, hi ha entre la llengua vehicular i les llengües curriculars.

Igualment s'han posat en relleu les competències autonòmiques, tant en matèria lingüística (llengua vehicular), com en matèria educativa (llengües curriculars). La primera és una competència exclusiva

128. També es pot notar l'absència d'un pla específic per a l'escolarització d'infants immigrants, ateses les altres xifres d'immigració d'aquesta Comunitat.

129. L'Ordre de 10 de juny de 2008 de la Conselleria d'Educació, que preveu com a segona opció, per als estudiants que no vulguin seguir el currículum convencional, fer un treball trimestral, també en anglès, d'un dels temes previstos. La mesura ha provocat mobilitzacions contràries d'amplíssims sectors educatius valencians, que en denuncien el caràcter polític i la falta de mitjans adequats.

130. Vid. J. Vernet, E. Pons, et al., ob. cit., *Dret Lingüístic*, p. 189.

de les comunitats i la segona és compartida. En ambdós casos, la legislació autonòmica ha de respectar uns límits elaborats jurisprudencialment, derivats de la Constitució i els estatuts d'autonomia. Des de la primera perspectiva, el fet que la llengua pròpia sigui llengua vehicular no ha d'excloure el castellà; des de la segona, totes les llengües oficials han de ser llengües curriculars i se n'ha de garantir el seu coneixement suficient en acabar els cicles formatius obligatoris. De manera que la integració de les dues llengües oficials en el sistema docent s'ha d'entendre orientada a la consecució d'uns objectius de coneixement que impliquen els diferents poders públics. L'exercici de les competències comporta també la responsabilitat del compliment dels compromisos internacionals en la matèria, especialment els inclosos en la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries, que es poden realitzar mitjançant sistemes i models lingüístics escolars diferents.

Igualment, s'ha comentat la interferència estatal, la conflictivitat intencionada i la poca implicació de certes autoritats autonòmiques. El coneixement de les llengües oficials constitueix un dret i un deure que s'estableix a l'etapa formativa de les persones a fi que aquestes llengües puguin ser instruments de comunicació normals en l'etapa adulta. Una societat que ha sancionat democràticament quina és la seva llengua pròpia ha de procurar que tots els ciutadans la puguin conèixer i usar en tots els àmbits, cosa que implica un coneixement ampli de la llengua, per la qual cosa és ensenyada obligatòriament en les aules i els residents carreguen amb les conseqüències del seu desconeixement. Si no hi ha un domini per l'àmplia majoria dels residents es poden posar en qüestió els drets lingüístics dels ciutadans que tenen la llengua minoritzada com a pròpia i s'afecten els valors i la convivència de tota la societat que, quan les obligacions només vinculen una part, es descohesiona i pot entrar en conflicte. Per la qual cosa és convenient que la legislació estableixi una formulació clara dels drets i deures en aquest àmbit i de les consegüents obligacions i càrregues prestacionals per als poders públics.

Finalment, també s'ha corroborat que les comunitats autònomes poden, constitucionalment i estatutària, establir els models organitzatius educatius que considerin més oportuns, d'acord amb el seu context social i la voluntat de normalització lingüística, a fi que l'alumnat adquireixi un coneixement suficient de les llengües oficials. I en aquest sentit s'ha observat que hi ha models més productius que

altres i que no n'hi ha de purs per relació amb les categories establertes ni immutables. Cal fer esment, pel que fa als resultats que es poden obtenir mitjançant l'ensenyament, tant la formació del professorat com l'adaptació de l'administració educativa per a superar els vells i nous reptes. En el primer sentit s'adverteix que les garanties de capacitat lingüística adequada del professorat són encara dèbils en bona part dels territoris, de manera que l'adaptació de les titulacions a l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior s'hauria d'aprofitar per a millorar la competència prèvia del professorat en la llengua pròpia, i que hauria de continuar un cop s'ha accedit a la plaça.

A més a més, la conjunció de les competències de les comunitats autònomes en matèria educativa i lingüística han de permetre afrontar reptes que l'evolució de la societat ens reporta,¹³¹ que afecten tant la capacitat lingüística com la formació en general. Entre aquests reptes n'hi ha dos que sobresurten, i que es poden connectar amb la globalització com a fenomen més general: les recents onades migratòries i la introducció d'una tercera llengua com a idioma vehicular, a fi de garantir un millor coneixement de llengües estrangeres internacionalment utilitzades. Respecte de la forta immigració que reben alguns territoris, algunes opcions presenten enormes costos econòmics, com ara la que propugna, amb més o menys limitacions, l'ensenyament universal en la llengua materna en la primera etapa formativa. Aquesta proposta és especialment utòpica davant d'una situació en què la fragmentació lingüística dels infants al·lòfons és molt considerable. Una opció més assumible de forma general és la de les aules d'acollida per raó lingüística (i cultural) a fi de facilitar el seguiment del programa educatiu en una llengua que d'entrada desconeixen.

El segon gran repte actual és com planificar la introducció de la llengua estrangera sense desvirtuar el model ni perjudicar l'aprenentatge de la llengua pròpia. L'educació en el multilingüisme s'ha d'entendre com un mecanisme d'integració i socialització, i com un factor caracteritzador de la cultura lingüística europea. En aquest sentit, alguns països multilingües, seleccionen entre les llengües oficials les que seran objecte d'estudi, cosa que no seria conforme

131. Es dona una informació acurada de la situació de la llengua catalana en l'àmbit educatiu als territoris on es parla aquesta llengua, a Eva Pons i F. Xavier Vila, *Informe sobre la situació de la llengua catalana (2003-2004)*, Barcelona, Observatori de la Llengua Catalana, 2005, p. 136-158.

amb l'esmentada doctrina jurisprudencial espanyola, ni amb les ciutats directrius europees que s'orienten a exigir el domini de dues llengües europees, a més de la pròpia (que en el cas espanyol es referiria a les llengües oficials en el territori). La tendència a la utilització d'una llengua estrangera com a vehicular, proposta que ha estat assajada per diverses comunitats autònomes, millora l'aprenentatge d'aquestes llengües, però pot fer més complexa l'adquisició de la llengua oficial, quan n'hi ha més d'una. Per consegüent, els poders públics han d'assumir de forma responsable la problemàtica organitzativa, didàctica i pedagògica que es deriva d'aquesta opció. Igualment, l'ús de les noves tecnologies, on hi ha un predomini de l'anglès, s'ha d'entendre com un dels objectius de l'ensenyament obligatori que no deixa d'oferir oportunitats i que cal conjuminar amb la capacitat en les llengües oficials.

En definitiva, tots aquests reptes, certament complexos, no solament en el pla lingüístic sinó en molts d'altres camps d'aprenentatge, els té plantejats el sistema educatiu i els han d'abordar les comunitats autònomes a partir d'un marge d'autogovern limitat en excés, cosa que ve agreujada per l'excessiva fragmentació de models en un mateix àmbit lingüístic, que condueix a un afebliment de la llengua pròpia comuna i que milloraria si s'activessin mesures de caràcter concertat.

5. Suggeriments de lectura

COLOM PASTOR, Bartomeu, "El model lingüístic educatiu a les Illes Balears en l'ensenyament no universitari", *Revista de Llengua i Dret*, núm. 29, 1998, p. 81-94.

DD.AA., *La lengua de Enseñanza en la legislación de Cataluña*, Barcelona, Institut d'Estudis Autònoms, 1994.

FERNÁNDEZ FARRERES, Germán, "La lengua de la enseñanza", *Cuadernos de Derecho Judicial*, núm. 11, 2007, p. 297-348.

MILIAN i MASSANA, Antoni, *Drets lingüístics i dret fonamental a l'educació*, Barcelona, Institut d'Estudis Autònoms, 1992.

—, "Los límites jurídicos existentes para la configuración del sistema lingüístico escolar del País Vasco y vías para la reforma del sistema vigente", *Revista Vasca de Administración Pública*, núm. 79, 2007, p. 71-103.

NOGUEIRA LÓPEZ, Alba, "La legislació lingüística a Galícia, especialment en l'àmbit de l'educació: crònica d'un declivi consentit". A: *Vint anys de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià*, Alzira, Bromera, 2005.

OCHOA MONZÓ, Josep, "Estatuto jurídico del valenciano". A: *Estudios sobre el estatuto jurídico de las lenguas en España*, J. M. Pérez (coord.), Barcelona, Atelier, 2006, p. 349-385.

PONS PARERA, Eva, "Estatuto jurídico de las lenguas en Cataluña". A: *Estudios sobre el estatuto jurídico de las lenguas en España*, J. M. Pérez (coord.), Barcelona, Atelier, 2006, p. 281-324.

URRUTIA LIBARRONA, Iñigo, *Derechos lingüísticos y Euskera en el sistema educativo*, Bilbao, Lete, 2005.

VERNET, J., PONS, E., POU, A., SOLÉ, J. R., i PLA, A. M., *Dret Lingüístic*, Valls, Cossetània, 2003.

RESUM

En aquest article s'analitza la regulació de la llengua de l'ensenyament no universitari obligatori en aquelles comunitats autònomes que disposen d'una llengua pròpia, distinta de la castellana, i que, en virtut d'això, tenen una competència general de normalització lingüística. A partir de l'examen del marc constitucional i internacional, s'analitzen els models lingüístics educatius vigents a l'Estat espanyol des de la perspectiva predominant de la llengua vehicular, que és la que ha generat més debat, tant constitucional com social. El criteri adoptat permet establir una primera divisió general en dos grans sistemes lingüístics escolars: el sistema de conjunció lingüística i el sistema de separació lingüística, basats en el tipus de relació establerta entre la llengua pròpia i la castellana, actualment matisat per la introducció de llengües estrangeres. Les comunitats autònomes que són objecte de tractament són les de Catalunya, País Valencià, Illes Balears, País Basc, Navarra i Galícia. L'anàlisi de la normativa autonòmica permet palesar la diversitat de models lingüístics existents, àdhuc dins d'un mateix sistema d'ensenyament, i l'evolució en curs en distints territoris, que fa difícil parlar de sistemes tancats definitivament. L'objectiu principal del treball és oferir una panoràmica general de l'àmbit d'estudi, forçosament descriptiva atesa la seva complexitat i amplitud, i alhora valorativa de l'acompliment pels diferents models dels objectius constitucionals i estatutaris.

Paraules clau: educació; llengua; comunitats autònomes; competències.

RESUMEN

En este artículo se analiza la regulación de la lengua de la enseñanza no universitaria obligatoria en aquellas Comunidades Autónomas que disponen de una lengua propia, distinta de la castellana, y que, en virtud de ello, tienen una competencia general de normalización lingüística. A partir del examen del marco constitucional e internacional, se analizan los modelos lingüísticos educativos vigentes en el Estado español desde la perspectiva predominante de la lengua vehicular, que es la que ha generado más debate, tanto constitucional como social. El criterio adoptado permite establecer una primera división general en dos grandes sistemas lingüísticos escolares: el sistema de conjunción lingüística y el sistema de separación lingüística, basados en el tipo de relación establecida entre la lengua propia y la castellana, actualmente matizado por la introducción de lenguas extranjeras. Las Comunidades Autónomas que son objeto de tratamiento son Cataluña, Comunidad Valenciana, Baleares, País Vasco, Navarra y Galicia. El análisis de la normativa autonómica permite manifestar la diversidad de modelos lingüísticos existentes, incluso dentro de un mismo sistema de enseñanza, y la evo-

lución en curso en distintos territorios, lo que dificulta poder hablar de sistemas cerrados definitivamente. El objetivo principal del trabajo es ofrecer una panorámica general del ámbito de estudio, forzosamente descriptiva debido a su complejidad y amplitud, y al mismo tiempo valorativa del cumplimiento por los diferentes modelos de los objetivos constitucionales y estatutarios.

Palabras clave: educación; lengua; Comunidades Autónomas; competencias.

ABSTRACT

This article analyses regulations regarding the language in which courses are taught in compulsory, non-university education in those regions of Spain that have their own language, other than Spanish, and which therefore have broad legal authority over the use of the region's co-official languages. Beginning with an examination of the constitutional and international framework, this study analyses the educational language models used in Spain primarily as they apply to the language of instruction, which is the issue that has generated the most debate on both constitutional and social grounds. The criterion adopted allows an initial classification into two broad language systems adopted by schools: a system of linguistic coexistence and one of linguistic separation, depending on the type of relationship established between the regional language and Spanish, further complicated by the recent introduction of foreign languages into school curricula. The regions examined are Catalonia, Valencia, the Balearic Islands, the Basque Country, Navarre, and Galicia. An analysis of regional regulations reveals the wide range of linguistic models, even within a single educational system, and the ongoing developments in different parts of Spain, which make it difficult to talk of permanently fixed systems. The main objective of this article is to offer a general overview of this field of study, which must be descriptive given its complexity and breadth, while also assessing the various models' compliance with the objectives set out in the Spanish constitution and in the regions' charters of autonomy.

Key words: education; language; Spanish autonomous regions; division of powers.